



KIRKEGÅRDEN

Februar 2016

36. årgang

1

BIKAB

AFFALDSSORTERING



BIKAB affaldssorterings skab er udviklet og tilpasset kirkegårdens behov for biologisk og ikke biologisk affaldssortering.

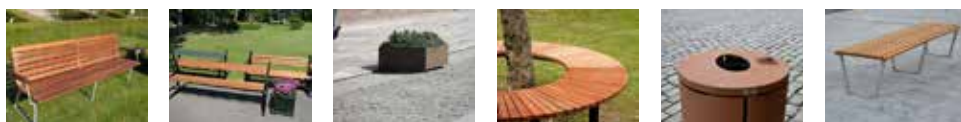
Skabet er ergonomisk let at arbejde med, idet affaldslågerne svinges ud, så der undgås besværlige løft.

Hver sortering indeholder 100 ltr. plast spand. Som tilvalg leveres Bikab også med praktisk redskabsholder monteret bag på skabet.

Ønsker du affaldsvogne i skabet har vi udviklet BIKAB-flex, der i modsætning til spandene tømmes med 110 ltr. vogn på hjul.

For Bikab og Bikab-flex gælder det for begge skabe at de leveres som dobbelt eller enkelt skab.

Vil du vide mere eller se skabet, er du meget velkommen til at kontakte os.



TLF.: 7023 2999
WWW.G9.DK

INDHOLD

s. 04	Gravmindekonkurrence
s. 08	Fra de dødes gård til de levendes have
s. 12	På sporet af Min sidste vilje
s. 18	Tænk grønt på kirkegården og sognets arealer
s. 22	Udviklingsplan for kirkegården
s. 28	Grøn teknologi på Holstebro kirkegårde
s. 30	Kirkegård ved Vesterhavet
s. 32	Belægningsplan på Hørsholm Kirkegård
s. 36	Gravstedskapitalerne-Hvad sker der i 2018
s. 38	Profil – Lone Bang Christensen
s. 42	”En god staude til kirkegården”
s. 44	Kort nyt
s. 46	Kalender

FORSIDE

I forbindelse med den nordiske kongres for kirkegårdskultur i 2017 i København, indbyder NFKK - Nordisk Forening for Kirkegårde og Krematorier - til en gravmindekonkurrence.

I forbindelse med den nordiske kongres for kirkegårdskultur i 2017 i København, indbyder NFKK - Nordisk Forening for Kirkegårde og Krematorier - til en gravmindekonkurrence.

NFKK har et ønske om at de indsendte forslag skal kombinere værdierne af det traditionelle håndværk med nyt design. Man kan se mere om gravmindekonkurrencen i dette nummer af bladet. Foto: Lene H. Jensen

REDAKTION

Redaktør:

Lene Halkjær Jensen,
Humblebæk Kirkegård
Tlf. 2624 7228 – Fax 4919 1142
E-mail: lene.bladet@mail.dk

Jens Dejgaard Jensen,
Silkeborg Kirkegårde og Krematorium
Tlf. 2393 9300
E-mail: jdj@hvejsel.eu

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Hørsholm Kirkegård
Tlf. 4586 0584 – Fax 4586 4157
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk

Redaktion:

Jens Zorn Thorsen,
Vejle Kirker og Kirkegårde
E-mail: jeztho@gmail.com

Jørn Skov
Tønder Kirkegård
E-mail: tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Layout og tryk:

Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Tommy Christensen,
Svendborg Kirkegårde og Krematorium
E-mail: tc@svendborg-kirkegaarde.dk

Asger Christensen,
Hørsholm Kirkegård
E-mail: asger@hoersholmkirkegaard.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 2, 2016 sendes til lene.bladet@mail.dk senest d. 20. marts 2016
Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

GRAVMINDEKONKURRENCE



NFKK - Nordisk Forening for Kirkegårde og Krematorier
www.nfkk.eu



NFKK - Nordisk Forening for Kirkegårde og Krematorier – indbyder til gravmindekonkurrence i forbindelse med den nordiske kongres for kirkegårdskultur i 2017 i København.

De nordiske begravelsesskikke er under forandring, men vi har i NFKK tillid til, at den traditionelle grav med individuelle gravminder vil bestå også i fremtiden. Vi mener, der fortsat er brug for et personligt tilpasset gravminde, og vi mener også at møde et fornyet behov for det. Vi indbyder derfor til denne konkurrence med fokus på små gravminder til enkelt kistegrav og urnegravsteder.

Den nordiske gravmindekultur har gennem århundrederne gennemgået mange forandringer. Gravminder afspejler den tid, de er skabt i. Det gælder både gravstensens udformning og tekst. De tekniske muligheder og de

tankemæssige forestillinger om død og liv sætter sit præg på gravmindekulturen.

I dag oplever kirkegårdene i stigende grad et globaliseret marked. Dette står i kontrast til en tradition, hvor lokale udtryksformer, ofte i lokale materialer og lokalt produceret, har været med til at give den lokale kirkegård sin egen karakter. Nutidens tilbud er karakteriseret ved en lang række prædesignede modeller. De har skabt et meget ensartet præg og betydet en forringelse af nordisk kirkegårdskultur. Der er enkelte kunstnere og designere, som har skabt nye gravmindetyper, men ingen af disse nye forslag er udbredt, og nye idéer er ikke implementeret i nævneværdigt omfang.

Problemstilling:

Hvordan kan værdierne fra det traditionelle håndværk og

nyt design tilpasses nutidens gravminder? NFKK inviterer med denne konkurrence til en genfortolkning af det traditionelle gravminde, gerne gennem en nytænkning i brug af materialer, teknikker og design. Bidragene kan være enten nye kreationer eller baseret på en omarbejdning af de gamle gravmindetyper. Der kan indsendes forslag til nye koncepter for gravminder, hvor gamle traditioner møder nye gravminde former.

Vurderingskriterier:

Følgende vil blive fremhævet i vurderingen af de indsendte bidrag:

- Koncept og idé.
- Arkitektonisk og design kvalitet.
- Anvendelse af traditionelle fremstillings- og formgivningsteknikker.
- Lokal forankring eller andre faktorer, der kan give gravmindet relationer til den enkelte kirkegård.
- Forståelse af gravmindets funktion på den individuelle grav og kirkegård og i samspil med andre gravminder og indretning generelt på eksisterende grave.
- Behandling af gravmindets livgivende indflydelse på kirkegårdens naturoplevelse.
- Bæredygtighed og miljøhensyn, herunder i forarbejdningen og ved bortskaffelse.
- Funktionalitet på kirkegården, især med hensyn til behovet for at flytte gravmindet på graven hvori der skal graves.

Krav til bidrag:

Bidraget skal indeholde en skriftlig fremstilling med tegninger, hvor det fremgår, hvorfor deltageren har valgt et bestemt materiale/ koncept. Det skal også være tydeligt og klart, hvordan deltageren er kommet frem til sit bidrag, og hvordan forslaget kan ses som et svar til konkurrencens spørgsmål og kriterier.

- Bidragene fremsendes på skandinavisk eller engelsk.
- Idéerne skal indsendes i pdf-format på CD-rom eller memory stick. Den digitale præsentation skal udgøre et omfattende grundlag for juryens vurdering. Ovenstående materiale skal være NFKK i hænde senest den 01-12-2016 og sendes til Garnisons Kirkegård, Dag Hammarskjölds Alle 10, 2100 København Ø, att: Klaus Frederiksen, Mærket NFKK.
- På baggrund af de fremsendte tegninger, pdf-format, CD-rom eller memory-stick udvælger juryen 6-10 bidrag som vil gå videre i konkurrencen.
- Derefter vil de 6-10 udvalgte bidragsydere skulle fremstille gravmindet i en 1:1 færdig model som stilles til rådighed for den afsluttende bedømmelse samt udstillingen under kongressen. De fremstillede gravminder skal være fremsendt/leveret på Garnisons Kirkegård

Dag Hammarskjölds Alle 10, 2100 København Ø, att: Klaus Frederiksen, Mærket NFKK, senest 01-04-2017. De vil derefter blive opsat på hvert sit gravsted for yderlige bedømmelse.

- Deltagerne skal udvikle en vision for deres bidrag – og hvordan det imødekommer de opstillede krav. Det enkelte bidrag skal ledsages af bidragsyderens visioner.

Bidrag kan indsendes anonymt. Fremsendes bidraget anonymt, skal det indsendte materiale vedlægges en forseglede kuvert med bidragsyderens navn og kontaktoplysninger. Kuverten vil kun blive åbnet, hvis bidraget bliver udtaget til deltagelse i det afsluttende forløb. Deltagerne er alene ansvarlige for mail-forsinkelser eller andre praktiske problemer i forbindelse med afgivelse af bud.

Hvem kan deltage?

Konkurrencen er åben for alle, men henvender sig primært til sten industrien, designere, billedhuggere, kunstnere og andre, der arbejder fagligt og praktisk med gravminder; herunder fagfolk tilknyttet kirkegårde. Alle indsendte bidrag skal indeholde bidragsyderens CV.

Tidsfrister:

Frist første fase:

Skriftligt og tegnings materiale indsendes senest 01-12-2016

Frist anden fase:

Det færdige 1:1 gravminde leveres senest 01-04-2017

Hver af de bidragsydere som udvælges til at fremstille gravmindet og leverer det inden for den afsatte tidsfrist på Garnisons Kirkegård, Dag Hammarskjölds Alle 10, 2100 København Ø, den 01-04-2017 kl. 11.00, vil få tildelt 2.500 Dk. Kr. som delvis dækning af afholdte udgifter. ■

Præmier:

1. Præmie 25.000 Dk. Kr.
2. Præmie 10.000 Dk. Kr.
3. Præmie 5.000 Dk. Kr.

1-3 præmien vil blive offentliggjort på NFKK's kongres som finder sted i København fra den 6-8. september 2017.

For yderligere oplysninger rettes henvendelse til NFKK styrelsens repræsentanter, www.nfkk.eu

Norge: Inghild Hareide Hansen

Sverige: Jan Olov Andersson

Finland: Ralf Lillfors

Island: Thorstein Ragnarsson

Danmark: Klaus Frederiksen, Ordførende

ÅRSSKRIFT FOR KIRKEGÅRDSKULTUR



Tekst og fotos:
Jens Dejgaard Jensen, jdj@hvejsel.eu

I Foreningen for Kirkegårdskultur mødes alle faggrupper, som er interesserede i kirkegårdenes ve og vel: Kirkegårdsansatte, menighedsrådsmedlemmer, provster, privatpersoner, landskabsarkitekter, stenhuggere, museumsinspektører m.m. "Kirkegårdskultur 2015-16" afspejler denne mangfoldighed.

Årsskriftet er foreningens eneste udgivelse, så foreningsstof i form af formandsberetning og referat af generalforsamling har plads i årsskriftet. Men de 9 artikler fylder mest, og spændvidden er stor.

Ingen sten i sengen, tak

Foreningens formand, biskop Elof Westergaard, og næstformand, landskabsarkitekt Mette Fauerskov, lægger ud med refleksioner fra Peder Palladius udsagn fra 1500-tallet, om at "kirkegården er den seng, du skal ligge længst i". Og derfor skal den være smukt hegnet, og græsset skal være passet, Peder Palladius har faktisk skrevet den første plejeplan i Danmarkshistorien!

Dette udsagn reflekterer forfatterne over i vor egen tid, hvor vi går op i både smukke kirkegårde og effektiv drift, og bemærker bl.a. at nu er det på tide at få perlestenene væk fra gravstederne. Hvem gider ligge i en seng fyldt med sten? Nej, gravstedet skal være som en grøn dyne.

Hvordan så kirkegården ud i middelalderen?

Vi har meget lidt viden om kirkegårdenes udseende i middelalderen. Men mag.art. Karin Kryger prøver at visualisere mulighederne ud fra tilgængelige kilder og arkæologiske spor. Hun sammenfatter, at der er kun få indicier, men idealet for en kirkegård dengang kunne godt være Paradisets Have, et ideal som ikke er så fjernt fra vor tids kirkegårdsideal.

Træer og granit

Landskabsarkitekt Henning Looft og stenhugger Steen Jensen har hver et speciale: træer på kirkegården, og bornholmsk granit. Begge skriver passioneret om emnerne, og illustrerer med gode eksempler. Museumsinspektør Jeannette Trefzer, Vejen Kunstmuseum, viser hvad bil-

Vi er dem med
det
brede sortiment

- Buske, træer, stedsegrønne samt hække
- Rhododendron og surbundsplanter
- Roser, stauder, græsser og bunddække



Alle planter leveres i høj kvalitet og det er altid muligt at få et godt tilbud på større planteleverancer.

Vejenbrød Planteskole a/s

Vejenbrødvej 25 - 2980 Kokkedal - Tlf. 48 28 01 77 - Fax. 48 28 01 96
www.vp-as.dk - salg@vp-as.dk

Wad
LANDSKABSARKITEKTER A/S

Skovkirkegårde
Naturkirkegårde
Udvidelser
Omlægninger
Kirkegårdsinventar
Helheds- & Udviklingsplaner

Peder Skrams Gade 39
8200 Århus N
www.wadlandskab.dk
T. 86 52 17 77
post@wadlandskab.dk

Kirkegården er vores speciale, kontakt os for referencer eller uforpligtende samtale

[f](#) [in](#)

ledhugger og keramikker Niels Hansen Jacobsen (1861-1941) kunne få ud af granitten – han skabte mere end 200 gravsten.

Provst Hasse Neldeberg Jørgensen reflekterer over, hvorledes opstandelsestro symboliseres i gravsten.

Omstillingstid

Det kommer vist ikke bag på kirkegårdsansatte, at der sker hastige ændringer i disse år på kirkegårdene. Kirkegårdsrådgiver Mogens Bjørn Andersen bemærker, at "parcelkirkegården" er på hastig retræte, enten på grund af afvikling i egne, der affolkes, eller fordi den erstattes af nye gravstedsformer. MBA anfører, at der bør laves udviklingsplaner for kirkegårdene, for "kunsten er at omforme dilemmaer og konflikter til symbioser mellem bevaring og fornyelse".

Lad os gå efter symbioserne, det er samspillet mellem nutid og fortid der gør en kirkegård spændende!

Digital mindekultur

Ingeniør med speciale i digital design, Jakob Borrits Sabra, leverer årsskriftets overraskelse med en grundig gennemgang af, hvad der sker på sociale medier og andre internetbaserede platforme med hensyn til bl.a. mindesider. Vi kommunikerer jo fortsat med vore døde – vi planter blomster, nogen sætter gravgaver i form af lys, drikke eller røgelse på gravstederne. Men nu kan de døde også kommunikere med os: det er i dag muligt at planlægge fremtidige hilsener til de efterladte med værktøjet DeadSocial: "Blot fordi dit fysiske liv er slut, behøver dit digitale liv og din tilstedeværelse hos andre ikke at være det". Hvis man ønsker at sende en hilsen eller en sang til barnebarnets 18-års fødselsdag, kan man også benytte service fra SafeBeyond. Det skal naturligvis planlægges i tide . . . En ny virkelighed vi må indstille os på: Gravsten med

indbygget elektronik, der afspiller musik eller videoklip, når familien nærmer sig stedet, fordi deres telefon sladrer om, at der er gæster. Eller en chip i gravstenen, der får din telefon til det. QR-koderne kan det allerede.



Foreningen for Kirkegårdskultur har til formål at virke for, at kirkegårdenes æstetiske, kulturhistoriske og landskabelige værdier bevares og udvikles, således at kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser. Medlemsskaren (ca. 425) består af kirkegårde, menighedsråd, stenhuggere, provstier, stifter, landskabsarkitekter, privatpersoner.

Medlemskab koster 350 kr. årligt. Ud over årsskriftet afholder foreningen årsmøde, med kirkegårdsrelevante foredrag og ekskursion. Næste årsmøde er i Herning og omegn 6.-7. juni.

Medlemskab kan bestilles på hjemmesiden www.kirkegaardskultur.dk. Nye medlemmer får det omtalte årsskrift som velkomstgave.



Lyng Naturgødning ApS

e-muld

**Muld • Spagnum • Barkflis • Træflis
Topdressing • Grus • Granitskærver**

*Levering med lastbil eller afhent selv
Container udlejning*

www.l-n-g.dk

Slangerupvej 16 • 3540 Lyng • 48 18 73 50

- også i bigbags

Digitalt Kirkegårdskort

OPMÅLING I HELE DANMARK

13	123	127	256	260	264
14	124	128	257	261	265
15	125	129	258	262	266
16	126	130	259	263	267



- Opmåling
- Rådgivning
- Ajourføring
- Kort
- Protokoller
- Nummerering
- Plejeplaner
- Afsætning
- 25 års erfaring

Landinspektørcentret

Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

”FRA DE DØDES GÅRD TIL DE LEVENDES HAVE”



Tekst og illustration:

Anne Galmar, ag@vegalandskab.dk og Anne Dorthe Vestergaard, adv@vegalandskab.dk
VEGA landskab, www.vegalandskab.dk



Kirkegården før år 1800: Træer, græs og tue-grave dominerede datidens kirkegårde, der også blev brugt som festligt samlingssted for sognets beboere. J. Sonne: Da soldaten kom hjem. Ca. 1840, foto fra aros.dk

Evidensbaseret design som inspiration til fornyelse af kirkegården.

”Jeg synes jeg ligesom træder ud af mig selv og skal være en anden, når jeg går derind”. Ordene kommer fra Thilde på 12 år, da hun fortæller om hvordan det er at besøge farmors gravsted. ”Det er som om jeg skal sørge når jeg er der, og det tror jeg slet ikke farmor ville have ønsket, hun ville have ønsket at vi skulle tænke på alt det dejlige vi lavede sammen”.

Sognets bedst beliggende og mest velholdte plet

Kirkegårdene i Danmark ligger ofte på det smukkeste sted i landskabet eller på den bedste plads i byen, som et fæl-

les haverum, uden trafik og med gode forhold for gående. Med et årligt driftsbudget på ca. 1,5 mia. kr, er kirkegården også i mange lokalsamfund den mest velholdte plet i sognet. Det er derfor relevant at spørge hvem kirkegårdene er til (glæde) for, og hvorfor de ser ud som de gør. Når Thilde ikke føler at kirkegården er et sted for hende og for hendes minder om farmor, så er der måske også mange andre der oplever kirkegården som et fremmed sted, der ikke kan rumme deres minder.

Når vi i nærværende artikel udtaler os i generelle vendinger om kirkegården, så taler vi om de mange eksempler der findes på helt traditionelle kirkegårde hvor gruset, hækkene og de tomme felter er fremtrædende.



Den klassiske kirkegård, eksempel. Kirkegården ligger smukt i landskabet med udsigt til landskabet omkring, men inde på kirkegården står tiden helt stille. Der er mange tomme gravsteder og der er meget perlegrus og ensartede hække. Der er ikke megen synlig årstidsvariation i beplantningen inde på kirkegården. Foto tv: Birgitte Grell.

Vi kender heldigvis de mange fine, men procentuelt få, eksempler på kirkegårde hvor dygtige gartnere og gravere har inviteret både sommerblomster og stauder indenfor, eller har plantet små lunde af paradisaebletræer på tomme gravsteder, og som derigennem har skabt steder som ikke kun er til sorg, men også er rammen omkring minder om gode stunder. Gode eksempler som vi glæder os over at vi har lært at kende, fordi disse eksempler også sætter fokus på hvor meget arbejdsglæden i det daglige kan øges, når kræfterne bruges på at få noget smukt og sanseligt til at vokse frem.

Evidensbaseret design og reducere af stress

På VEGA landskab har vi i de seneste år arbejdet med at skabe grønne rammer til sårbare mennesker, fx forældre med langtidsindlagte syge børn, psykiatriske patienter og deres pårørende eller ældre mennesker der har brug for pleje.

For at skabe de bedst mulige rammer til disse grupper, arbejder vi med såkaldt "evidensbaseret design", dvs. principper for design, hvis virkning er efterprøvet, forsket i og dokumenteret, bl.a. af forskeren Ulrika Stigsdottor på Københavns Universitet. Der er forsket i hvordan de rette grønne omgivelser kan gøre at opererede patienter hurtigere kan blive raske, hvordan stress kan reduceres og hvordan de grønne omgivelser positivt kan påvirke den menneskelige psyke. Det er gode nyheder, men i virkeligheden ikke mere end de fleste haveejere vil kunne nikke

genkendende til. Det nye er, at det ikke er ligegyldigt hvordan det grønne er udformet, - det er ikke alt grønt der virker lige godt på alle sindstilstande!

En stor del af forskningen i grønne omgivelser har fokus på hvilke landskabstyper der kan reducere stress. Mennesker i sorg og mennesker med stress deler en række symptomer som nedtrykthed, depression, angst og koncentrationsproblemer. Derfor virker det for os meget relevant at bruge vores viden om evidensbaseret design til at stille spørgsmål ved den typiske indretning af kirkegården, fordi vi forudsætter at principper fra "helende haver" og andre typer af stressreducerende landskaber derfor også kan bruges til at skabe gode og velgørende rammer omkring sorg og minder.

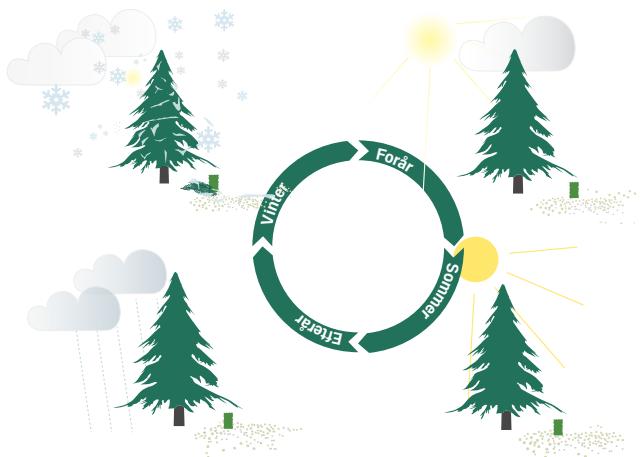
Når man taler om hvad der er med til at gøre et uderum "stressreducerende" er der tre karaktertræk, der er særligt vigtige:

Artsrigdom: Mange forskellige plantetyper, der bl.a. tiltrækker dyreliv, årstidsvariation, blomstring og frugtsætning.

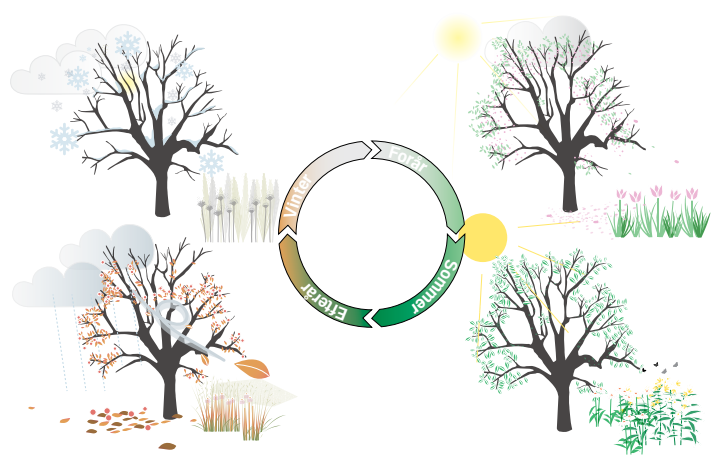
Vildt (voksende): Naturpræg, livskraftigt og frit voksende vegetation, utilgængeligt, ingen tegn på by, stilhed

Trygt: Robust, afskærmet, sikkert, afslappede opholdsmuligheder, mulighed for lege og bevægelse, tillokkende for børn og voksne.

Enkelte af elementerne i "trygt" findes allerede, i og med



Tiden sat i stå: Kirkegårdens beplantning er ofte præget af få arter og af arter med meget lidt variation henover året. Det kan derfor føles som om at tiden står stille på kirkegården, når den ser ens ud uanset årstid.



Tiden går: Årstidernes skiftet tegner det klassiske danske landskab, fra forårets tidlige løg-planter, til sommerens blomster over efterårets frugter og intense farver og vinterens mørke stammer og tørre frøstande.

kirkegården er afskærmet fra trafik, og dermed opleves som sikker inden for muren eller stendiget. Men derudover er det påfaldende hvor lidt af disse landskabstyper, der findes på de danske kirkegårde. En klassisk stedsegrøn kirkegård har kun få arter med blomstring, ingen frugtsætning, og dermed nærmest ingen variation henover året. Her findes ingen fritvoksende vegetation eller afslappede opholdsmuligheder, og der er kun meget sjældent mulighed for leg. Og måske er det netop derfor at Thilde på 12 år, slet ikke føler at der er plads til hende og hendes minder om farmor, når hun er på besøg ved farmors gravsted. Sat på spidsen ser vi at det snarere er de tre karaktertræks modsætninger vi finder på de typiske kirkegårde i dag: En stedsegrøn monokultur med en striks orden, og en tætmet og beskåret vegetation!

Historisk udvikling

Med de kritiske spørgsmål som vi stiller til kirkegårdens udformning og indretning, er det nærliggende for os at undersøge hvorfor kirkegårdene ser ud som de gør, hvorfor de optræder så utroligt ens, og hvorfor der generelt i befolkningen er en konsensus om hvad vi taler om, når vi siger at noget er "kirkegårdsagtig"?

Vi finder svar to steder: I vores historiske research og i vores granskning af den gældende lovgivning.

Historisk set skal vi ikke langt tilbage, før kirkegården havde et helt andet liv og udtryk. Indtil starten af 1800-tallet blev sognets rigeste begravet under gulvet inde i kirken, mens alle andre blev begravet på kirkegården i

"tuegrave": Små græsklædte forhøjninger, som med tiden gled i et med græsset omkring. Samtidig var kirkegården en levende del af landsbyens og sognets liv, og blev både brugt som festplads og afgræsset af kvæget. Efter kongelig forordning i 1805 blev begravelser inde i kirken forbudt, og i løbet af 1800-tallet blev alle begravelser og grave rykket ud på kirkegården. Gitre, monumenter og andre statussymboler begyndte dermed at blive brugt på kirkegården på de rigeste gravsteder, side om side med de enkle tuegrave. Sammen skabte tuerne og gitrene et meget varieret og livligt billede.

I starten af 1900-tallet opstod ideen om at kirkegårdene dels skulle fremstå mere velordnede, "harmoniseres", dels være demokratiske, så alle skulle i princippet begraves indenfor de samme rammer, på samme matrikelstørrelse og med samme afgrænsning. Derfor kan der i 1900-tallets første halvdel ses en radikal omlægning af næsten alle landets kirkegårde, som bliver omorganiseret efter centralt direktiv, og det er i virkeligheden her, for kun små 100 år siden at den "klassiske" kirkegårdsudformning, som vi kender i dag, er grundlagt.

Gældende lovgivning

Den gældende lovgivning er også med til at sætte rammerne for kirkegårdens nuværende (typiske) udformning: På **lovgivningsniveau** beskrives at det enkelte gravsted skal fremstå "værdigt og velvedligeholdt" – en definition der kan skabe ganske forskellige billeder i hovederne på læseren – men samtidig anviser loven også, at der ved manglende vedligehold i stedet kan gruses eller græssås.



Sæt tiden igang. Eksempel fra en gårdrenovering.
 Før: Mange ensartede grå fliser og en beplantning med få arter
 Efter: Færre fliser og beplantningen er skiftet ud med en beplantning med artsrigdom og årstidsvariation

Lovgivningen bliver dermed også anvisende i forhold til hvilke materialer der anvendes. På **bekendtgørelsesniveau** læser vi, at kun mindre planter er tilladte på det enkelte gravsted, mens træer og større buske ikke må plantes. Så også her ser vi en ”designmæssig ensretning”, i forhold til at kunne arbejde med rum og beplantning på kirkegården. Vi kan derfor se at både overflader, materialer og størrelsesforhold er fastlagt allerede på lovgivningsniveau: Græs, grus og lav beplantning. Sidste led ser vi i enkelte lokale **kirkegårdsvedtægter**, der for en stor del vedkommende er lavet over Kirkeministeriets skabelon: Her fastlægges gravstedernes størrelse, som små ens matrikler, ligesom hækkenes højde og plejeniveau bestemmes.

Man kan dermed se, at selvom lovgivningen ikke direkte dikterer hvordan kirkegården ser ud i dag, så har et helt århundrede med disse regulativer, skabt en konsensus om hvordan en kirkegård ‘skal’ se ud, og de oprindelige kirkegårdes plads til variation og liv er helt glemt.

Skal de dødes gårde blive de levendes have?

Den aktuelle situation på landets kirkegårde er i dag en spejling af omverdenen, med en generel folkevandring fra land til by, klimaforandringer og forandring af fami-

liestrukturer. I de områder der er præget af fraflytning står mange gravsteder nu tomme, som bare pletter med grus eller græs –inspireret af lovgivningens materialevalg! Klimaforandringerne betyder at de stedsegrønne hække trives dårligere, med milde vintre der lokker de friske skud frem, og sen frost der svider skuddene. Pesticider må ikke bruges på kirkegårdene og stier med perlegrus er en kæmpe udfordring for mange gravere. Flere og flere ”individualister” føler sig ikke hjemme i kirkegårdens demokratiske men også konforme ramme med bl.a. dobbelt/ familie-gravsteder og ønsker i stedet at blive strøet som aske i havet, eller at blive begravet på nye ”naturgravsteder” udenfor kirkegårdens dige. Tilsammen er det elementer der skaber behov for nytænkning af kirkegårde, men også giver fysisk plads til at der kan introduceres nogle af de elementer fra de ‘helende haver’ som vi efterlyser på kirkegården. Det er derfor vi spørger - skal de dødes gårde ikke blive de levendes have? Vi kan se at man indenfor gældende lovgivning kan komme rigtig langt med at gentænke vores gravpladser til fx kirkehaver, hvis man tør udfordre sognets egne vedtægter. Vi kan se muligheder for både at skabe mere bæredygtige, mere trygge, mere ‘helende’ og mere livgivende steder, hvor mennesker kan mødes og finde rum for både mødet med døden, sorg og glæde, og som kan blive et aktiv for hele sognet. ■

PÅ SPORET AF ”MIN SIDSTE VILJE”

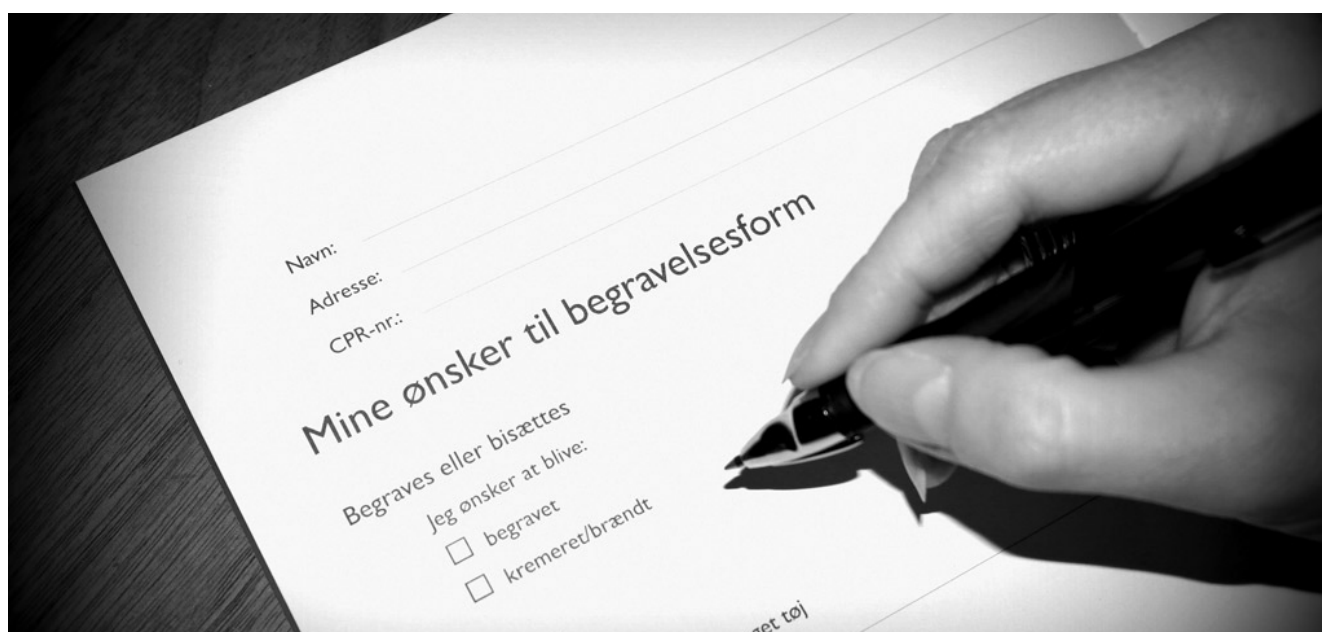


Tekst:

Kirsten Søndergaard, sekretariatschef,

Landsforeningen Liv&Død og Master i humanistisk palliation.

Charlotte Sørensen, kommunikations- og udviklingsmedarbejder, Landsforeningen Liv&Død



I den seneste udgave af ”Min Sidste Vilje” fra Landsforeningen Liv&Død er der en lang række punkter, som den enkelte kan tage stilling til, og som udover begravelse eller bisættelse, type højtidelighed og gravsted, bl.a. omfatter, hvilken slags tøj personen skal have på.

Denne artikel er baseret på en projektopgave skrevet i forbindelse med masteruddannelsen i Humanistisk Palliation ved Aalborg Universitet. Formålet med projektet var via en kvalitativ dokumentanalyse at undersøge hvilke opfattelser af døden, der ligger til grund for udformningen af dokumentet ”Min Sidste Vilje” gennem tiderne.

Projektets empiri bestod af fem udgaver af ”Min Sidste Vilje” fra forskellige perioder mellem år 1909 og 2012. Dokumenterne er oprindeligt udarbejdet af henholdsvis Forening for Ligbrænding, Folkelig Ligbrændingsforening, Dansk Ligbrændingsforening og Landsforeningen Liv&Død.¹

Indledning

I ”Min Sidste Vilje” kan du nedskrive dine ønsker til din begravelse eller bisættelse. ”Min Sidste Vilje” fås hos stort set alle bedemænd i Danmark, dog i meget forskellige udgaver. Landsforeningen Liv&Død har sin egen version og har derudover udarbejdet to særudgaver til henholdsvis Rigspolitiet og Forsvaret.

Alle bedemænd i Danmark og efterhånden også en stor del af den almene, danske befolkning kender i dag til ”Min Sidste Vilje”, men der er ikke mange, der kender dokumentets historiske baggrund.

Man kunne måske tro, at ”Min Sidste Vilje” er et fæno-

¹ Foreningen for Ligbrænding blev stiftet i 1881 og Folkelig Ligbrændingsforening i 1901. I 1914 slog foreningerne sig sammen under et nyt navn, Dansk Ligbrændingsforening. I 2001 ændrede Dansk Ligbrændingsforening navn til Landsforeningen Liv&Død.

men af nyere dato, men dokumentets historie har dog vist, at det har sin oprindelse helt tilbage til slutningen af 1800-tallet. Siden dengang har dokumentet udviklet sig på flere måder, både hvad angår indhold, omfang og formål.

Tag med en tur tilbage i tiden og bliv klogere på, hvornår Min Sidste Vilje så dagens lys, og hvilket formål dokumentet har haft gennem tiden.

Tilkendegivelse af ønsker til egen begravelse/ bisættelse gennem tiden

Lad os starte med at kaste et historisk blik på, hvordan man gennem tiden har givet udtryk for sine ønsker til egen begravelse/bisættelse. Mentalitetshistoriker Philippe Ariès, som har brugt en stor del af sit liv på at forske i dødens udviklingshistorie, beskriver det således:

”Indtil det 18. århundrede var døden et anliggende, der kun vedrørte den truede, og ingen anden. Derfor var det også op til hver enkelt at give udtryk for sine tanker, følelser og ønsker. Til det formål rådede den døende over et instrument: Testamentet, der var mere end blot et privat retsdokument om overdragelse af arv. Fra det 13. til det 17. århundrede var testamentet det middel, hvormed ethvert menneske kunne udtrykke – ofte på en meget personlig måde – sine inderste tanker, sin religiøse overbevisning, sin tilknytning til ting og væsner, som det holdt af, og til Gud, samt de beslutninger, det havde taget for at sikre sjælens frelse og kroppens hvile. Formålet med de fromme klausuler, som undertiden udgjorde den første del af testamentet, var offentligt at respektere afdødes sidste ønske.”

Baggrunden for denne handling tilskynder Ariès en form for mistillid, mistro eller ligegyldighed over for den døendes arvinger. Og ved at skrive sine ønsker i et testamente, underskrevet af vidner og efterfølgende opbevaret hos en notar, tvang testator på den måde sine arvinger til at respektere og efterleve sine ønsker efter sin død (Ariès, 1986).²

Da ligbrænding blev indført som begravelsesform i Danmark i 1892, var følgende krav anført i den første ligbrændingslov:

”Enhver mand og kvinde, der har opnået 18 års alderen og er ved sin fornufts fulde brug, kan ved en testamentsform affattet, på ustempelt papir skreven tilkendegivelse bestemme at hans eller hendes lig skal brændes i stedet for jordfæstes.” (Secher, 1956)³

I 1910 blev loven ændret, og kravet om, at en tilkendegi-

velse skulle gives i testamenterisk form, bortfaldt, men kravet om en skriftlig tilkendegivelse blev opretholdt. I 1931 blev ligbrændingsloven ændret endnu en gang, og denne gang bortfaldt kravet til en skriftlig tilkendegivelse fra afdøde - nu var et mundtlig udtalt ønske tilstrækkeligt. Den mundtlige tilkendegivelse skulle overværes af to vidner, med mindre det blev tilkendegivet på dødslejet, eller afdøde var medlem af en ligbrændingsforening.

I 1950 blev der foretaget endnu en ændring i ligbrændingsloven, der indebar, at de pårørende fik ret til at bestemme over begravelsesformen og dermed også vælge ligbrænding, uden at afdøde hverken skriftligt eller mundtligt havde ytret ønske om det. De to begravelsesformer, ligbrænding og jordbegravelse, stilles på den måde lige.

I 1976 blev jordbegravelse og ligbrænding ligestillet ved lov, da de to hidtil gældende love nu blev sammenskrevet i en bekendtgørelse. Her fremgår blandt andet følgende: *”Ved afgørelse af, om liget skal begraves eller brændes, skal ønsker, som afdøde har fremsat efter sit fyldte 15. år, efterkommes”* samt *”Ved afgørelse af, om begravelses-handlingen skal være kirkelig eller borgerlig, skal ønsker, som afdøde har fremsat efter sit fyldte 15. år, efterkommes.”*

Med ovenstående historiske oprids ser det således ud til, at dokumentet ”Min Sidste Vilje” har erstattet testamentets funktion med specifikt fokus på at nedskrive sine ønsker til, hvad der skal ske med ens afdøde krop. Her er det dog vigtigt at pointere, at dokumentet ”Min Sidste Vilje” ikke er juridisk bindende.

De fem forskellige udgaver af ”Min Sidste Vilje” fra 1900-tallet og frem til i dag viser, at Ligbrændingsloven/ bekendtgørelsen af lov om begravelse og ligbrænding har haft betydning for de ændringer, der er sket med dokumentet gennem tiden.

Et dokument med vokseværk

Gennem årene er Landsforeningen Liv&Døds udgave af ”Min Sidste Vilje” vokset fra 1 til 16 sider, og der er kommet stadigt flere valgmuligheder til i forhold til planlægning af begravelse eller bisættelse.

I begyndelsen af 1900-tallet blev dokumentet særligt brugt til at tilkendegive ønsket om at blive brændt og derudover skrive ned, hvor urnen med afdødes aske skulle placeres. Sidenhen blev det også muligt at nedskrive, hvilken slags urne afdødes aske skulle anbringes i, og hvorfra bisættelsen skulle foregå - hjemmet, en kirke eller et kapel.

² Ariès, Philippe 1986: Dødens historie i vesten – fra middelalderen til nutiden. Oversat til dansk af Finn Frandsen.

³ Secher, Knud 1956: Ligbrænding i Danmark, 1881-1956.



Gennem årene er Landsforeningen Liv&Døds udgave af "Min Sidste Vilje" vokset fra 1 til 16 sider. Den sidste nye tilføjelse er muligheden for at nedskrive brugernavne og adgangskoder og dermed give pårørende adgang til digital arv.

I 1980'erne kom der endnu flere muligheder til – fx om personen skulle brændes eller begravnes, om der skulle være eller ikke være en højtidelighed, og om det var i kirke eller kapel mm.

I den seneste udgave af "Min Sidste Vilje" fra Landsforeningen Liv&Død er der en lang række punkter, som den enkelte kan tage stilling til, og som udover begravelse eller bisættelse, type højtidelighed og gravsted, bl.a. omfatter, hvilken slags tøj personen skal have på, hvilken type kiste og urne og valg af sange/salmer. Derudover er der en vejledning bagerst i dokumentet. Og den sidste nye tilføjelse er muligheden for at nedskrive brugernavne og adgangskoder og dermed give pårørende adgang til digital arv.

Fra traditionelle til individuelle begravelsesritualer

De forskellige udgaver af dokumentet op gennem tiden og de stadigt flere valg, der kan tages i "Min Sidste Vilje" synes at afspejle ændringer i vores samfunds begravelsesritualer.



I begyndelsen af 1900-tallet blev dokumentet særligt brugt til at tilkendegive ønsket om at blive brændt og derudover skrive ned, hvor urnen med afdødes aske skulle placeres.

Det moderne individ er ifølge sociologen Anthony Giddens et refleksivt individ, der i høj grad forholder sig til sig selv og sine omgivelser. Det er samtidig et individ, der konstant erhverver sig ny viden med det formål at anvende den nye viden og nye erfaringer som udgangspunkt for sin handle i livet.

Giddens siger, at det at leve i nutiden indebærer, at det ikke længere er traditioner og sædvaner, der bestemmer vores handlinger. At skabe vores selv er blevet et refleksivt "projekt" - en opgave vi selv må løse. (Giddens, 1996)⁴

Janet Ferrari Wanseele, der er cand.mag., master i thanatologi (Death and Dying Studies), har forsket i praksisser omkring døden.

Nutidens samfund er ifølge Wanseele præget af praksisser omkring døden, som er stærkt institutionaliseret, hvilket ofte får den konsekvens, at det enkelte individ må underlægge sig en række faste normer og procedurer. Samfundet bærer i dag præg af både det enkelte individs og religiøse

⁴ Giddens, Anthony, 1996: Modernitet og selvidentitet – Selvet og samfundet under senmoderniteten.

minoriteters forsøg på at skabe nye omgangsformer med døden og udøve egen begravelsespraksis. Ønsker og forsøg som har institutionernes vekslen mellem normativ adfærd og fleksibilitet i forhold til at imødekomme individets og gruppernes særlige ønsker. I sin forskning har Wanseele fundet frem til, at et flertal af danskerne stadig vælger en klassisk standardbegravelse, men at flere og flere ønsker, at begravelsen får et personligt præg eller besluttet vil iscenesætte begravelsen. (Wanseele, 2008)⁵

Den omfattende vejledning bagerst i den seneste udgave af "Min Sidste Vilje" fra Landsforeningen Liv&Død kan også ses som et udtryk for vor tids behov for viden og information for at kunne tage et valg.

Nogle udfylder selvfølgelig "Min Sidste Vilje" for at hjælpe de nærmeste med de valg, der skal tages i forbindelse med en begravelse/bisættelse og for at have styr på sit liv. Men "Min Sidste Vilje" kan også ses som et håndgribeligt bevis på en individualiseringstendens i vores tid, hvor mennesket griber chancen for selv at skrive det sidste kapitel og planlægge sit eget personlige farvel. Måske er den stigende efterspørgsel efter "Min Sidste Vilje" hos Landsforeningen Liv&Død også et udtryk for denne tendens? ■

Hvem er Liv&Død?

- Landsforeningen Liv&Død er en af landets ældste foreninger med rødder tilbage til 1881, hvor foreningen blev stiftet som Dansk Ligbrændingsforening. I mange år var det foreningens vigtigste opgave at kæmpe for lovliggørelsen af ligbrænding.
- I dag er det Liv&Døds formål at virke for en værdig afsked med livet og foreningen arbejder bl.a. for:
 - At sikre alle mennesker en værdig afslutning på livet.
 - At hjælpe mennesker med at få deres sidste vilje opfyldt.
 - At nedbryde tabuet omkring døden.
 - At informere om forhold i forbindelse med død og begravelse.
- Foreningen er en humanitær, almennyttig organisation, der er neutral i forhold til religion, politik, race, køn, socialgrupper og økonomiske særinteresser.
- Liv&Død står også bag Funebariet, et videncenter om død og begravelse.
- Se mere på www.livogdoed.dk

Park- & Kirkegårdsskilte

Sign-Craft design

www.sign-craft.dk
Tlf. 51 33 91 08



Vi er totalleverandør af alle former for skilteopgaver.

Vi tager os af alt fra idé med design og grafik til planlægning samt montage af færdige skilte.



Professionel rod-, stød- og stubfræsning gennem 34 år

Hækfræsning

er et af vore mest efterspurgte fræseprodukter når man skånsomt og effektivt vil fjerne rødderne fra et vildvokset buskads eller en gammel hæk.



Hasselholm AB - Box 263 - SE-441 25 Alingsås
Tel. +46 (0)322-502 90 Fax +46 (0)322-551 80 -
www.hasselholm.se - info@hasselholm.se
Vort gratisnummer: 80 88 12 16

⁵ Wanseele, Janet Ferrari, 2008: Flexibilitet vs. normativitet – om institutionaliserings indflydelse på danske og religiøse minoriteters begravelsesskikke.

KAS/GIAS – STATUS

Af Jens Zorn Thorsen, jeztho@gmail.com

Tilbud på gravstedsvedligeholdelse

Torpen Kirkegård

Dato: 21-01-2016

Side 1 af 1

Afdøde

Testesine Testesen

Tilbudsnr.: 157634

Gravsted

Type: Urne

Antal pladser: 1

Nummer: 1111

Aftaleperiode:

Aftalen løber fra d. 01-03-2016 til d. 31-12-2026 i alt 10 år 10 md
Gravstedet udløber den 31-12-2026.

Aftalen indeholder obligatoriske ydelser

Ydelse	Antal	Pris årlig/stk. inkl. moms	Pris årlig/stk. ex moms	Samlet pris i hele perioden

Der savnes fortsat en løsning på problematikken med ordet 'tilbud' på aftaler vedrørende gravsteder med obligatorisk vedligeholdelse.

”Der skal være bedre styring af fremtidige IT-projekter”. Budgetfølgegruppen for folkekirkens fællesfond konstaterer samtidig, at indførelsen af IT-systemet til styring af folkekirkens stiftsmidler og gravstedskapitaler (KAS/GIAS-projektet) samlet set er kommet godt i mål og har været pengene værd.

Sådan lød konklusionen, da budgetfølgegruppen vedr. folkekirkens fællesfond behandlede en beretning fra Rigsrevisionen på sit møde. Fællesfondens budgetfølgegruppe er enig i Rigsrevisionens bemærkninger.

Rigsrevisionen har anført, at implementeringen af systemet ikke tog højde for interne lønudgifter og derfor endte med at blive dyrere end oprindeligt budgetteret.

Det tager budgetfølgegruppen til efterretning og tilføjer, at princippet om at indregne interne projektomkostninger og ikke kun anskaffelsespriser allerede følges i nye projekter. Det er også blevet bemærket af Rigsrevisionen, at opfølgningen i form af løbende vurdering af risici ved KAS/GIAS-projektet undervejs i processen ikke var tilstrækkelig. Budgetfølgegruppen indskærper, at der i forhold til igangværende og fremtidige IT-projekter løbende skal følges op på risikovurderingen.”

Det har ikke været muligt at få oplysninger om konkrete planer for GIAS i 2016, men ”Der er planer for udviklingen af GIAS i 2016 og der er afsat økonomi til det”, udtaler Bodil Abildgaard, Stiftskontorchef i Viborg Stift. Kravet om anvendelse af CPR-nummer ved oprettelse af GIAS aftaler, gælder fortsat kun hvor det er muligt at fremskaffe CPR-nummeret.

Der savnes fortsat en løsning på problematikken med ordet 'tilbud' på aftaler vedrørende gravsteder med obligatorisk vedligeholdelse, samt en smidigere forretningsgang for de af forvaltningerne, der benytter forudbetaling for at undgå dårlige betalere. Oplysningerne om GIAS' driftspotentiale er få.

Lige såvel som der er adgang til fællesfondens budgetfølgegruppes mødereferater på Kirkeministeriets hjemmeside, er der behov for adgang til GIAS følgegruppens mødereferater for at følge arbejdet.

Kilder:

- Kirkeministeriets nyhedsoversigt den 12.01.2016
- Kirkeministeriets oversigt over referater af møder vedrørende fællesfonden og budgetfølgegruppens møder om fællesfonden
- Telefoninterview med Stiftskontorchef i Viborg Stift, Bodil Abildgaard, den 12.01.2016



Ny støj reduceret STAMA-HTF Løvsuger



STAMA-HTF Løvsuger, model MK 8

- Med elektrisk fremdrift og 13 hk B&S Vanguard motor
- Overholder arbejdsmiljø kravene omkring støv
- 6 m 6" flexslange med letvægts sugehåndtag og slangemagasin



HTF Farmer Truck

- Fås med benzin eller el-fremdrift
- Med 3-vejs tip
- Pålidelig og let at betjene



STAMA-HTF Mini Truck

- Knækstyret el-køretøj med lille venderadius
- Servostyring
- Stort tilbehørsprogram



NESBO Miljørive, model MR 125

- Skuffer, river og planerer i én arbejdsgang
- Fås i størrelsen 100 - 200 mm



NESBO Ukrudtsbrænder, model GF 1000

- Effektiv og miljørigtig ukrudtsbekæmpelse
- Udviklet til langvarig drift
- Fås både som "walk-behind" og til traktor og redskabsbærer

Se og prøv det store udvalg af STAMA og HTF maskiner hos nedenstående forhandlere.

Almas Park & Fritid, Ålborg / Brønderslev
Lyngfeldt A/S, Hadsten
Anker Bjerre A/S, Holstebro
Herning Skov, Have & Park, Herning

Vemas A/S, Vejle
Varde Have og Skovmaskiner ApS, Varde
Hans Holm A/S, Tinglev
Sønderborg Skov - Park og Have ApS, Sønderborg

Glamsbjerg Maskin Center A/S, Glamsbjerg / Svendborg
Havdrup Maskinforretning A/S, Havdrup

TÆNK GRØNT PÅ KIRKEGÅRDEN OG SOGNETS AREALER



Af Tilde Tvedt, tit@ign.ku.dk
Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning



Frodighed og variation giver Snesere Kirkegård en særlig karakter, der får folk til at blive lidt længere.
Foto tv: Merete Johansson, foto th: Tilde Tvedt.

'Grøn kirkegård' er temaet på årets kirkegårdskonference den 10. marts. Det handler både om at skabe frodighed og bidrage til en bæredygtig udvikling, hvor sognets arealer bliver til gavn for flere. Mange er allerede i gang.

Overalt på Snesere Kirkegård i Sydsjælland vokser stauder og andre planter, både på ledige arealer og gravsteder. Fine sammensætninger, der kombinerer blomsterfarver, bladfarver og planternes vækstform. Graver Merete Johansson fortæller, at det startede i det små for ca. 20 år siden. "Vi ville gerne skabe en attraktiv kirkegård, som folk har lyst til at besøge, og det har virket. Vi har ingen bare arealer, og mange går en ekstra runde for at se sig om, når de har besøgt et gravsted. Derfor har vi også lavet nogle siddepladser, hvor man både kan nyde kirkegården og udsigten til verden udenfor." Menighedsrådet bakker op om konceptet, og endnu har ingen brugere haft negative kommentarer, selv om kirkegården på mange måder er anderledes.

Men hvordan bliver der tid og penge til at skabe denne store frodighed og variation?

"Vi genbruger hele tiden planter, der har bredt sig på andre dele af kirkegården og køber da også lidt ind imellem, især hvis vi finder et godt tilbud. Og så planter vi tæt, så stauderne lukker efter et år. Plejen bliver mest et spørgsmål om at fjerne en mælkebøtte hist og her på de daglige runder," forklarer Merete Johansson. Hun peger desuden på, at det jo også koster tid at holde bare arealer, hvad enten det er perlesten, der skal skuffes, eller græs, der skal slås en gang om ugen.

Alsidig brug giver flere glæder

På Mesing Kirkegård i Midtjylland havde man før i tiden tradition for at tage planter med hjemme fra haven og plante på gravstederne. Den idé har graver Henning Jensen taget op igen, bl.a. ved at plante ni helt lokale æblesorter rundt om på kirkegården – sammen med en



I Adslev Kirkeskov har menighedsrådet netop indrettet en skovkirke. Den kan både bruges til den årlige gudstjeneste med skovtur, af de lokale FDF'erne, vandrere og andre forbigående, der har lyst til refleksion og fordybelse. På den måde bliver kirkeskoven til gavn for flere, fortæller Lise Palstrøm, der også er sognepræst i Adslev Sogn. Foto: Lise Palstrøm

masse andre frugttræer som figen og ægte kastanje. Alle må plukke, og i eftersommeren holdt kirkegården med stor succes æblefestival med indlagt kirkegårdsvandring, fortæller sognepræst Lise Palstrøm. "Vi synes, mangfoldighed er godt, og jo flere forskellige glæder, vi kan give folk, jo bedre. Vi vil gerne overraske ved at sætte fokus på skaberværket på en anden måde."

Mesing og Veng kirkegårde har også nye planer i støbeskeen, nemlig et særligt hjørne på kirkegården, hvor børn kan være i deres sorg på egne præmisser. "Her skal være stubbe at hoppe på, en pilehytte at gemme sig i og en mini-blomstereng, hvor man gerne må plukke blomster og sætte på gravstedet," siger Lise Palstrøm.

Hun understreger, at menighedsråd, præst og graver skal være enige, når man går i gang med sådanne projekter. "Og så er det vigtigt også at spørge menigheden, hvad de synes. F.eks. blev det nye børnehjørne diskuteret på et årsmøde for menigheden efter en gudstjeneste," fortæller Lise Palstrøm. Hun tilføjer, at alle omlægninger skal igennem kirkegårds konsulenten, hvilket er en god anledning til selv at få gennemtænkt sit projekt grundigt.

Lise Palstrøm henter bl.a. inspiration i Grøn Kirke, der er et projekt under Danske Kirkers Råd, som arbejder for at fremme klima- og miljøbevidst handling. Nyeste skud på stammen er et delprojekt om brug af kirkegården og sognets øvrige arealer til gavn for fællesskabet. Det handler både om, at man som sogn har et ansvar for, at ens landbrugsjord bliver drevet bæredygtigt, og at man bruger sine arealer til sociale og diakonale formål. Det kan f.eks. ske ved at give plads til spejderaktivi-

teter, lægge jord til dyrkningshaver eller indrette en opholdsplads i kirkegårdens ledige hjørne.

Ny kirkeskov øger naturkontakten

At gavne fællesskabet er også i fokus i Ugerløse Sogn, hvor man i november sidste år indviede en splinterny skov. Bylauget 'Lokalforum' i den midtsjællandske by havde i flere år ønsket sig en skov tæt på byen. Menighedsrådet tog bolden op og tilbød at plante en skov på små syv hektar på en del af præstegårdsjorden, fortæller formand Niels Weinreich, der har været tovholder i projektet.

Det kom dog til at tage et par år at realisere skoven, der bl.a. skulle times med det tidspunkt, hvor forpagtningskontrakten på jorden udløb. Desuden søgte menighedsrådet Naturstyrelsen om støtte til at plante skoven og EU om støtte til driften. "Det var ret krævende, og vi var nødt til at engagere en konsulent til at hjælpe os med ansøgningerne. Bl.a. er der en del krav til, hvilke planter man skal bruge, og den ekspertise havde vi jo ikke selv," fortæller Niels Weinreich.

Men hvorfor overhovedet gå i gang med så stort et projekt? Menighedsrådet håber, at satsningen kan veksle den tidligere forpagtningsindtægt til en ny værdi i form af de rekreative oplevelser, skoven kan give. At træerne også binder CO2 og beskytter grundvandet er andre nyttige gevinster. "Men det vigtigste er at give især børn en direkte kontakt til naturen og skaberværket. Næste generation skal også mærke en bille i virkeligheden og ikke kun se den på skærmen," fremhæver Niels Weinreich.



Den første række træer plantes i den nye kirkeskov i Ugerløse i det meget våde efterår 2015. Skoven skal styrke kontakten til naturen og bevidstheden om skaberværket. Bylaug og menighedsråd står bag. Foto: Niels Weinreich

For menighedsrådet har det krævet et vist mod at gå i gang med dette anderledes projekt. "Heldigvis har provstiet givet os god opbakning ved at hjælpe med likviditet og give afkald på den fremtidige forpagtningsafgift," fortæller formanden. Nu står skoven der så, selv om det vil vare et par år, før træerne er store nok til at gøre væsen af sig. I mellemtiden forbereder en arbejdsgruppe fra menighedsråd og bylaug i fællesskab faciliteter til leg, læring og bevægelse inkl. den nødvendige finansiering.

Hør mere om grøn kirkegård

På kirkegårdskonferencen kan du høre mere om grøn kirkegård inklusiv biodiversitet på kirkegården, nye grønne gravstedsformer og udvikling af frodige træplantninger. Konferencen giver desuden et kig ind i fremtiden og præsenterer ny inspiration til udviklingsplaner. Se program og tilmeld dig på www.ign.ku.dk/kirkegaard. Konferencen arrangeres af Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet i samarbejde med Landsforeningen af Menighedsråd, Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og Forbundet af Kirke- og Kirkegårdsansatte. ■

JMM GROUP

WEIDEMANN

YANMAR

AMMANN

ATN

En kraftfuld hjælper og det rigtige udstyr til kirkegårdsarbejdet

WEIDEMANN

Weidemann eHoftrac

Lige nu får I 1100 mm skovl og 1 stk. greb eller pallegaffler **uden beregning** ved køb af Weidemann 1140 PLUS
Gælder så længe lager haves.

Søren	Midt- og Nordjylland	20 32 70 34
René	Midt- og Nordjylland	51 35 13 60
Peter	Sydjylland/Fyn	20 25 88 98
Henning	Vestjylland	21 42 66 76
Hans Peter	Sjælland	40 30 75 49

STEMAS

member of JMM GROUP, Scandinavia

MARKEDETS STÆRKESTE PARTNER

www.stemas.dk
stemas@stemas.dk

Medlem af Maskintest siden 1998
det blå stempel

Grillo®



FX 20 Zero Turning

Nyeste frontmonterede Zero Turning klipper. Hurtigt skift fra bioklip til bagudkast.

Grillo FD 450

FD450 med 113 cm. frontmonteret klippe-bord, 450 liters opsamler. Leveres med højtip.



Professionelle løvsugere og vertikalskærere

Se hele vort store program på www.kiba.dk



KIBA
PARKMASKINER

Skolevej 30 · 8960 Randers SØ
Tlf. 70 25 00 20 · info@kiba.dk



ELEKTRISK KIRKEGÅRDSBØR

CONTRACTOR

EL-BØR

Vare-nr. 8153876

CONTRACTOR - ELEKTRISK KIRKEGÅRDSBØR

Contractor El med tip den letteste mini-dumper på markedet.

Autostyr dvs. styring af maskinen uden brug af fysiske kræfter. Parkeringsbremse. Fuldstændig lydløs kørsel og trinløs justering af hastigheden. Indhold i liter 200 liter. Indhold i kg 500 kg.

Contractor er den klassiske minidumper tilført den nyeste teknik, som matcher tidens krav til funktionalitet, sikkerhed og arbejdsmiljø. Ring for uforpligtende demonstration.

Dan Sand

RING 96 56 41 00

Alle priser er eks. moms og fragt. Forbehold for trykfejl & prisstigninger.

DSN AS
N.A. JENSENSVEJ 1.
TORNBY
9850 HIRTSHALS
WWW.DANSAND.COM

Undgå ukrudt - spar gødning og arbejdstimer

Champost®.dk

Champost Jordforbedring

- Komposteret og pasteuriseret hestemøg
- Ukrudtsfri
- Naturlig gødning
- Porøs jord

Anvendelse:

- Afdækning (5-7 cm) ved stauder, træer, hæk og blomster (forhindrer ukrudt)
- Ved plantning anvendes 1/4 Champost Jordforbedring
- Jordforbedring af en tung, leret og træt jord

Ann, Holstebro Kirkegaard

Topdækker kirkegårds surbundsbede med Champost Surbundsjord.



Ann Dora, Viborg Kommune

Foretrækker Champost Jordforbedring til stauvedet på Borgervold.



JESPERHUS DK

UDVIKLINGSPLAN FOR KIRKEGÅRDEN



FDK deltager i PartnerLandskab, der er et fagligt netværk mellem Københavns Universitet og den grønne sektors interessenter. Samarbejdet giver mulighed for udveksling af erfaringer og igangsætning af nye udviklingsprojekter.

FDK er medarrangør af den årlige kirkegårdskonference i Nyborg. FDK's andel af overskuddet herfra, bliver anvendt til deltagelse i udviklingsprojekter i PartnerLandskab. I øjeblikket er FDK involveret i flg. udviklingsprojekter:

- Vedplantninger etableret med bunddækkende urter
- Unge træers stabilitet
- Grønne udviklingsplaner

Det sidst nævnte projekt - Grønne udviklingsplaner - er ved at være afsluttet, og en præsentation af resultatet kan ses på de efterfølgende sider i bladet.

Grønne udviklingsplaner

Udviklingsprojektet 'Grønne udviklingsplaner' har for kirkegårdenes vedkommende afsæt i 'Kvalitetsbeskrivelser for drift af grønne områder' (Skov & Landskab 1998) og 'Driftsstyring af kirkegårde' (Skov & Landskab 2010),

der begge har fokus på pleje af det bestående anlæg og på praktisk vis angiver hvorledes et område skal plejes for at fastholde en bestemt karakter og funktionalitet. Men med et ændret begravelsesmønster og dalende økonomiske forudsætninger, er det ikke altid tilstrækkeligt at fastholde og pleje de bestående anlæg. Kirkegårdene skal løbende udvikles, så de tilpasses de fremtidige behov, og det kræver en langsigtet plan – en udviklingsplan. Formålet med projekt 'Grønne udviklingsplaner' er at definere formål, indhold og enkelte elementer i en grøn udviklingsplan, samt give eksempler på dens praktiske anvendelse i den daglige styring. Projektet er mundet ud i en hjemmeside - www.kirkegaardsudvikling.dk – hvor man kan finde inspiration og vejledning til at komme i gang med en grøn udviklingsplan for kirkegården.

Projektet er forankret hos adjunkt Christian Philip Kjøller, Skov & Landskab, og er blevet gennemført med deltagelse af repræsentanter fra Foreningen af Danske Kirkegårdsledere(FDK), Landsforeningen af Menighedsråd(LM), Dansk Golf Union(DGU) og netværket af landskabsarkitekttegnestuer(DANSKE ARK). ■

Udviklingsplan for kirkegården

Et redskab for menighedsrådet



Kirkegården skal fremtidssikres

Kirkegården skal også i fremtiden være en attraktiv begravelsesplads for alle. Det er menighedsrådets ansvar, at kirkegården har tilstrækkeligt med gravsteder, danner ramme om sorgarbejdet, værner om kulturhistorien og fungerer som en god arbejdsplads.

Det er derfor vigtigt at overveje, hvordan kirkegården skal udvikle sig på kort og langt sigt. En udviklingsplan er et godt redskab til at håndtere udfordringer og sikre helhed. Planen kan bl.a. være med til at:

- Sætte fokus på kirkegårdens værdier og muligheder
- Skabe forståelse for udfordringerne
- Styrke kirkegårdens identitet
- Sikre at kulturhistoriske og landskabelige værdier bevares
- Tage højde for ændrede begravelsesmønstre
- Øge naturindholdet
- Give en bedre udnyttelse af ressourcerne

”Vi skal bevare det, vi ikke vil miste, og samtidig udvikle kirkegården. Der skal være omsorg for [...] vores kulturhistorie. Men samtidig skal vi også udvikle kirkegården, så den hele tiden afspejler vores samfund”.

Jørgen Boiskov Hansen
Kirkegårdsleder, Gram Kirkegård

Læs mere

Denne folder er en kort introduktion til udviklingsplaner for kirkegårde. Uddybende beskrivelser og eksempler kan ses på www.kirkegaardsudvikling.dk



Få overblik

Udviklingsplanen giver et overblik, som gør det muligt at løse problemer i god tid og bevæge kirkegården i en bestemt retning. Tiltagene tænkes sammen, og i planen tages hensyn til både brugsværdi og økonomi.



Planen er dynamisk og kan justeres, hvis forudsætningerne ændrer sig. Udviklingsplanen giver grundlæggende et overblik over:

- Det overordnede mål for kirkegården
- Aktuelle værdier og problemer
- Kirkegårdens udseende og funktion lige nu
- Hvordan kirkegårdens udseende og funktion skal være om f.eks. 5, 10 og 30 år
- Hvordan der skabes rum for fremtidens udvikling
- Hvordan planen skal gennemføres
- Det fysiske arbejdsmiljø og ressourceforbrug

Udviklingsplanen kan f.eks. klarlægge behovet for nye gravstedsformer og vise, hvordan de indpasses harmonisk på kirkegården. Planen kan også se på, om smalle gange kan gøres bredere, så det bliver nemmere at komme til med maskiner, der kan tage det tunge arbejde.

Desuden sikrer udviklingsplanen, at der er kontinuitet i kirkegårdens udvikling under skiftende menighedsråd og medarbejdere.

“Udviklingsplanen er vores pejlemærke. Den betyder, at vi undgår at tage beslutninger, der måske nok løser et problem her og nu, men går ud over kirkegårdens helhed.”

Jens Dejgaard Jensen
Kirkegårdsleder, Silkeborg Kirkegårde

Kom godt i gang

Første skridt er at indkredse formålet med udviklingsplanen, hente inspiration og tilrettelægge processen. De vigtigste problemer skal klarlægges, men det er også vigtigt at se på kirkegårdens værdier og muligheder. Undgå lette løsninger, da ændringer og tiltag måske skal holde 50-100 år ud i fremtiden.

Rådgivere og kirkegårds konsulenter kan bidrage med viden, se på kirkegården med nye øjne og rådgive om de beslutninger, der skal træffes for at sætte udviklingsprocessen i gang. Vær opmærksom på, om der af hensyn til lovgivningen skal indhentes flere tilbud på rådgiveraftaler.

Desuden er det vigtigt at afklare, hvor mange ressourcer der er nødvendige til arbejdet med udviklingsplanen, og hvem der skal involveres i arbejdet.

“Det er godt at kontakte andre kirkegårde. Gå sammen med nogen. Få en snak med konsulenter. Få truffet nogle beslutninger, der kan sætte noget i gang.”

Henning Looft
Landskabsarkitekt, moos+looft

Menighedsrådet har ansvaret for arbejdet og træffer de endelige beslutninger. Medarbejderne bidrager med deres faglige indsigt og kendskab til kirkegården. Kirkegården er for alle, så inddragelse af borgerne er en naturlig del af processen.

Provst og provstiudvalg kan inddrages på et tidligt tidspunkt bl.a. for at fremme dialogen om godkendelser og bevillinger. Det vil være en god idé at gå med i eventuelle fælles initiativer om udviklingsplaner i provstiet.



Arbejdet med planen

Næste skridt er at udarbejde en grundig status for kirkegårdens tilstand og formulere en målsætning for udviklingen. Status for kirkegården bør bl.a. indeholde:

- En historisk redegørelse, herunder om der er bevaringsværdige historiske eller kulturhistoriske spor
- En landskabsarkitektonisk vurdering
- En redegørelse for de praktiske, æstetiske og funktionelle problemstillinger, der skal indgå i løsningen
- En beregning eller vurdering af det fremtidige behov for gravpladser

På baggrund af målsætningen udarbejdes en plan for udviklingen af helheden og de enkelte elementer på kirkegården. Det kan f.eks. handle om at plante nye træer, der med tiden kan afløse de gamle, eller at skabe rum for udviklingen længere ude i fremtiden.

Det er en god idé at lade en rådgiver, f.eks. en kirkegårds-kyndig landskabsarkitekt, stå for at udarbejde planen og styre processen i tæt samarbejde med menighedsråd og medarbejdere.



Kort fra udviklingsplanen for Adsbøl Kirkegård, moos+looft landskabsarkitekter MDL, Kolding.

Indholdet

Udviklingsplanen dokumenterer de overvejelser og beslutninger, der er taget undervejs i processen. Planen skal være præcis og konkret, så den er let at sætte sig ind i – både for nuværende og kommende menighedsråd og medarbejdere.

Udviklingsplanen beskriver med tekst, kort og billeder, hvordan kirkegården skal udvikle sig. Den er overordnet og danner baggrund for senere detailplanlægning.

”Med udviklingsplanen tilrettelægges en forandringsproces, og planen er således en ramme for de forandringer, der efterfølgende skal sættes i værk.”

Susanne Guldager
Landskabsarkitekt og tidl. kirkegårdsrådgiver

Udviklingsplanen bør suppleres med en handlingsplan, der beskriver, hvordan og i hvilket tempo udviklingsplanen skal føres ud i livet.



Hovedafsnit i udviklingsplanen

Baggrund og formål

Beskrivelse af de væsentlige udfordringer på kirkegården og formålet med udviklingsplanen

Status for anlægget og dets funktion

Gennemgang af kirkegårdens aktuelle brug og tilstand

Plan for udviklingen

Målsætning for kirkegården
Strategi for udviklingen
Handlingsplan

Rammer for gennemførelsen

Vigtige forhold for planens gennemførelse, f.eks. ansvar, opfølgning og økonomi

Før planen ud i livet

Når menighedsrådet har vedtaget udviklingsplanen, skal den godkendes i provstiuvalget sammen med eventuelle nødvendige ændringer i kirkegårdsvedtægten.

En godkendt udviklingsplan er menighedsrådets grundlag for beslutninger og er samtidig retningsgivende for medarbejderne på kirkegården. Den bør gennemgås en gang om året, så alle kender indholdet og kan følge planen i store og små beslutninger.

Udviklingsplanen skal omsættes til handling i kirkegårdens drift og i anlægsprojekter. Det er en god idé at informere borgerne løbende om tiltag og planer.

Udviklingsplanen evalueres med mellemrum og justeres, hvis det er nødvendigt. Udviklingsplanen bør indgå som en naturligt del af provstesynet.



”Jeg tager tit en snak med folk, når jeg møder dem på kirkegården. Fortæller dem om planen, og hvad den vil betyde for deres gravsted. På den måde bliver de mentalt forberedt.”

Hans-Henrik Olsen
Graver, Toksværd Kirkegård



Om projektet

Denne folder og hjemmesiden www.kirkegaardsudvikling.dk er udarbejdet som led i projektet 'Grønne udviklingsplaner' i regi af samarbejdet PartnerLandskab.

Partnerne bag projektet er:

- Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning
www.ign.ku.dk
- Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
www.danskekirkegaarde.dk
- Landsforeningen af Menighedsråd
www.menighedsraad.dk
- Danske Arkitektvirksomheder
www.danskeark.dk

Tekst: Christian P. Kjøller og Tilde Tvedt, IGN

Fotos: Forfatterne, Vagn Andersen, Charlotte Skibsted og John Hinze.

Layout: Inger Grønkjær Ulrich, IGN

Januar 2016



KRYŽIŲ KALNAS

Af Lene Halkjær Jensen, lene.bladet@mail.dk

Foto: Diego Delso, CC BY-SA 3.0



Korshøjen Kryžių Kalnas, nær Šiauliai i det nordlige Litauen, rummer omkring 100.000 kors og er et katolsk pilgrimssted med en folkelig oprindelse.

Det siges, at de første kors på stedet blev rejst af pårørende til de rebeller, der faldt i oprøret mod det russiske zar-dømme i 1831. Efterfølgende tillod Zaren ikke, at de pårørende markerede de faldne rebellers grave. De pårørende placerede i stedet kors og mindesmærker over deres afdøde slægtninge på en lille aflang høj ved Kulpé floden. Flere kors kom til efter et nyt oprør i 1863, og det menes, at traditionen med at besøge højen og sætte et kors, startede dengang. Antallet af kors voksede støt i de kommende år og i starten af 1900-tallet var Korshøjen efterhånden velkendt.

Under Sovjet-tiden fik Korshøjen en yderligere betydning, som det sted, hvor litauerne – i al fredsommelighed - symboliserede deres protest mod det sovjetiske regime og som et

sted, hvor de litauiske katolikker kunne markere deres tro. I 1960 var der ca. 2.500 store kors og antallet fortsatte med at vokse. Sovjet-regimet var dog slet ikke begejstret for Korshøjen og dens betydning. I løbet af den næste 20-års periode, blev korsene på højen fjernet og destrueret af flere omgange. Området blev afspærret og politibevoget, med henvisning til en epidemi af både hundegalskab og svinefeber. Alligevel blev der ved med at dukke nye kors op på højen.

Efter murens fald, har korsene fået lov til at blive stående, og højen er efterhånden blevet til et pilgrimssted. Korshøjen hører ikke ind under nogen specifik kirke eller myndighed og er stort set ureguleret: Nye kors kommer stadig til – og de bliver placeret, hvor den besøgende synes det er passende.

Pave Johannes Paul II besøgte Korshøjen i 1993 og erklærede stedet for et symbol på håb, fred, kærlighed og offervilje.

GRØN TEKNOLOGI PÅ HOLSTEBRO KIRKEGÅRDE



Tekst og foto af Erik Søvnald, erik@holstebrokirkegaarde.dk
Kirkegårdsassistent



Så skete det igen på Holstebro kirkegårde. Vi har købt en maskine som kører på el. Det er en Weidemann 1160 eHoftrac – en læssemaskine som kører ved hjælp af et stort batteri på 300 AH og 48 volt. Der er en el-motor på 6,5 Kw til fremdrift og én på 9 Kw til drift af hydraulikken.

Det er en fantastisk fornemmelse at fylde skovlen med grus og det eneste man hører er, at gruset rasler i skovlen.

Når vi har en kistebegravelse graver vi selv graven. Vi har en grave arm som vi sætter på læssemaskinen, i stedet for

skovlen, så virker læssemaskinen som en rendegraver. Det er dejligt for miljøet på kirkegården, at der er ro når der graves en grav.

Det med el er ikke nogen nyhed her i Holstebro. Vi har kørt med AF-truck i mange år og i 1996 købte vi den første med en el-motor. Den blev vi så glade for, at vi i dag næsten kun har el-vogne. De er nemme at betjene. Der skal ikke startes en benzin-motor for at køre frem til det næste gravsted - kun drejes på håndtaget og så kører vognen.

Projektet Ecomotion

I 2011 var jeg, eller rettere Holstebro kirkegårde, demovært af en ny truck, som GMR var ved at udvikle. Den kørte på metanol brændstof, som den lavede om til brint ved hjælp af en brændselscelle. Brinten blev så lavet om til strøm og fyldt på batteriet. Det var et projekt som de kaldte Ecomotion. De udstillede den på bl. a. Have og Landskab i 2011.

Det var rigtig spændene at få lov til at komme med input til sådan en ny truck.

Ecomotion projektet er desværre gået lidt i stå, men der kom en rigtig dejlig truck ud det. Det er en el-truck med 4 WD og knæk-styring. Den har en 48 volt litium batteri og 2 motorer på 4 Kw – en på hver aksel, så den har masser af power. Vi købte en sidste år og er også blevet rigtig glade for den - El til fremdrift er stærkt vanedannende!

Vision for miljøet

Holstebro kirkegårde har en vision om at vi miljømæssigt opfører os ansvarligt, også når vi udskifter eller indkøber nye maskiner. Ligeledes ønsker vi, at være ledende for begravelsesvæsnet i Holstebro Provsti, dvs. vi ønsker at udvikle og bruge de nyeste teknologiske løsninger inden for det grønne område.

I vores vurdering af nye maskiner bruger vi følgende kriterier, for objektivt kunne vægte maskinerne i forhold til hinanden:

- Lav udledning af CO₂/miljøbelastning
- Ergonomisk indrettede
- Lavt støjniveau
- Kostpris
- Lave løbende driftsomkostninger
- Høj scrap-værdi
- Manøvreedygtighed
- Maskinbredde
- Betjeningsvenlig
- Kendskab til maskintypen
- Alsidige anvendelsesmuligheder ■



JOHN DEERE

Forårs Klar?

Vi inviterer
til **TEMADAG** i
Havdrup
Maskinforretning
3.marts 2016
*Læs
mere på*



www.havdrup-maskinforretning.dk



Stiga MultiClip Pro 50 Svane

Svanemærket,
dvs. fremstillet
efter
miljørigtige
principper



AVS Mærket,
med Stigas
afvibrering,
så du ikke får
skader på
arme & skuldre.



Professionelt Beskære Værktøj

-sakse
-save
-ømenæb





Norcar 755

"Den lille kæmper"
med snæver
venderadius og
ideel hvor
pladsen er
trang



1/3 HAVDRUP
MASKINFORRETNING

Salbjergvej 4 - 4622 Havdrup - 46 18 55 44
www.havdrup-maskinforretning.dk

Vi tager forbehold for eventuelle trykfejl.

KIRKEGÅRD VED VESTERHAVET



Tekst og fotos:
Jens Dejgaard Jensen, jdj@hvejsel.eu



Klitkirkegården har støbte betonstier, i baggrunden ses palisadehegnet. Målet er at kirkegårdens vegetation skal svare til grå klit, hvor bl.a. hjelme, lyng og engelsød – alle ses på billedet – er karakterplanter.

Lyngvig kirkegård på Holmslands klit fik i 2012 en ny afdeling med gravsteder direkte i klitter med hjelme, revling, lyng og lignende karakterplanter for klitterne på vestkysten. Kirkegården er en del af en trend mod mere naturnære begravelsesformer.

Landtangen mellem Ringkøbing fjord og Vesterhavet – Holmsland klit – består af et pastorat med 3 sogne: Haurvig, Hvide Sande og Lyngvig. Her er i alt ca. 3500 fastboende, hvor Lyngvig sogn er det største sogn med ca. 1900 indbyggere. Det er et område med et rigt og stærkt kirkeliv, Indre Mission spiller en vigtig rolle her.

Den grå klit

Er en naturtype, som findes på sandklitterne bag klitterne nærmest ved havet – her er mikroklimaet en smule venligere, sandflugten knap så hidsig, og med tiden ses også en smule humus i sandet. Plantesamfundet består af hjelme, sandstar, sandskæg, engelsød, lyng, revling,

rensdyrslav og andre nøjsomme planter. Ved Lyngvig kirkegård lå denne naturtype i et område lige op til kirkegården – og det er en naturtype som det givetvis vil være meget vanskelig at etablere fra bunden. Og det er ofte meget synligt, når man forsøger at efterligne natur – den ægte vares autenticitet er svær at opnå.

Klitkirkegården

er projekteret af Møller og Fauerskov Landskabsarkitekter Aps. Ønsket fra bygherren var at inddrage et område øst for den eksisterende kirkegård, som består af grå klit. Som arkitekterne beskriver i Årsskrift for Kirkegårds-kultur 2012-13, er en passende indhegning og stier de eneste anlægsarbejder. Her er stierne støbte betonstier, der minder om molerne ude i havstokken. Indhegningen er palisadehegn af kløvede egestolper, som også spiller fint sammen med anlægget. Den egentlige udfordring bliver at fastholde klitheden: Hvad sker der, når der er mange gravsteder og meget færdsel? Derfor er gravstedernes place-



Slusemesterens gravsted, med stor-
slået udsigt over Ringkøbing fjord.
Obligatorisk vedligeholdelsesaftale
er knyttet til gravstederne i fred-
ningsperioden.

ring i landskabet vigtig. De mest kuperede/utilgængelige områder bruges ikke til gravsteder, og kun de mest plane områder benyttes til kistebegravelser. De urørte områder vil afbalancere og fastholde naturpræget. Ligeledes er vedtægten vigtig: Der er forbud mod at plante blomster/buske på gravstederne, kun buketter/kranse er tilladt.

Pleje

Hvordan plejes et naturområde, som dybest set skal være i balance med sig selv? Et par grundregler kan opstilles: Ingen gødskning, samt bortlugning/decimering af arter som på sigt vil ødelægge klit-vegetationen; så som bjergfyr, gyvel, hybenrose, brombær etc. Indtil videre ser det ikke ud til at færdsel i den sårbare naturtype er det store problem, på grund af gode stier og et endnu begrænset antal gravsteder, samt fordi der er begravelsesfri områder mellem gravstederne.

16% begravnes i klitten

Klitkirkegården blev indviet 26. august 2012. I de følgende 3 år har der i Lyngvig været 43 begravelser (16 kister, 27 urner). Heraf blev 6 urner og en kiste begravet i klitkirkegården, ca. 16%. Det er indtil videre udelukkende lokalbefolkningen, som har benyttet det nye tilbud – man kunne forvente, at de talrige turister, som hvert år gæster området, også ville benytte kirkegården, det har dog ikke været tilfældet endnu. ■

Litteratur: Foreningen for Kirkegårdskultur, årsskrift 2012-13, side 34-43: Anne-Marie Møller og Mette Fauerskov: Naturkirkegårde – en ny klitkirkegård i Lyngvig.

-beskæring
-plantning
-fældning
-flytning
rodfræsning og rådgivning

Træ



Louise Grønbaah
3.-plads i træklating EM 2011



Plantning af vejtræer

KS Tree Care ApS

Ingegårdsvej 11 · 4340 Tølløse
www.ks-treecare.dk
E-mail: ks@ks-treecare.dk

Steen Kristensen Tlf.: 59 18 50 77
Kim Poulsen Tlf.: 43 45 11 90



Svend Andersen
Plantefokus
Professionel træ- og planterådgivning



- Beskæringskursus, egne træer
- Gennemgang af træer, indsatsbehov

Tlf.: 30 32 72 33
www.plantefokus.dk

BELÆGNINGER PÅ HØRSHOLM KIRKEGÅRD



Tekst og foto af Vagn Andersen, vagn@hoersholmkirkegaard.dk
Kirkegårdsleder, Hørsholm Kirkegård



En sti belagt med små fine granitskærver eller perlesten er forholdsvis billig i anlæggelse, men kræver en del vedligeholdelse for at forblive flot.



Stierne med Bellahøj fliser passer godt til området, men er ikke helt velegnede til de noget tungere køretøjer, der anvendes på kirkegårdene i vore dage.

Kirkegården i Hørsholm har været udvidet 8 gange i løbet af 200 år og er derfor også anlagt på forskellig vis, hvilket gør kirkegården spændende, men også giver visse udfordringer.

Belægningerne på stier og veje fortæller sin tydelige historie om forskellige tidsperioder. De mest almindelige belægninger er grus og perlesten, hvilket også stadigvæk bliver brugt i stor stil.

Perlesten og granitskærver

Perlesten og grus er nok også den billigste løsning på kort sigt; især perlestengangene, som er nemme at supplere med nye lag med jævne mellemrum. Perlestengangene står absolut også pænere, når vi lige har kørt over med riven om fredagen inden vi går hjem til weekend. Men perlesten kræver også mere arbejde end så mange af de andre belægninger, vi har på kirkegården. Vi skal jævnlig skuffe græs / ukrudt på disse gange, eller som vi gør, køre med gasbrænder minimum hver anden uge i vækstpe-

rioden. Det samme gælder de områder, hvor vi har valgt at lægge de fine granitskærver på: De er en smule nemmere at holde rene, men til gengæld er det sværere at supplere med nyt, da leverandørerne ofte har svært ved at ramme den præcise granittype med de samme farveblandinger.

Granitskærverne har også den ulempe, at de fine skarpe sten ofte sætter sig fast i skotøj og dækkene på vores små køretøjer. Men som perlesten giver de lidt mere liv på gangene og står rigtig fint når de lige er revet over.

Betonfliser

Før 1960'erne blev der anlagt betongange ned igennem nogle af stierne; almindelige betonfliser kantet med chaussen. Stier som ligger pænt og har været nemme at vedligeholde. De har stort set kun krævet, at vi har kørt over med en kost i ny og næ - og betonfliserne gør selvfølgelig også disse gange lettere at rydde sne på om vinteren. De koster noget mere at anlægge, men til gengæld kræver de næsten ikke noget arbejde i hele vækstperioden, hvor vores



I kirkegårdens seneste udvidelse fra 2003 er alle hoved stier og et trappeområde belagt med kinesiske granitfliser. Det har ligeledes været dyrt i anlæggelse, men kræver et minimum af vedligeholdelse og kan holde i mange år.

.....

gartnere har rigeligt at se til i forvejen.

Nu her efter mange år skal vi til at lægge disse gange om, men det er også mere end 40 år siden der sidst er blevet ofret penge på disse.

I 1930'erne og i 1960'erne tegnede havearkitekt Johannes Tholle to større områder på kirkegården, og også her blev en del af stierne anlagt med forskellige typer af betonsten. I det ene urneafsnit valgte vi for flere år siden at skifte betonstenene ud med chaussésten, fordi de efterhånden var kommet til at lægge temmelig ujævnt - og vi skulle derfor alligevel have været startet helt forfra. På nogle af områderne fra 1960'erne havde Johannes Tholle valgt "Bellahøj" flisen, som på det tidspunkt var en meget populær flise - og den passede da også godt til gangstierne i græsområderne. Vi har så i de sidste 20 år måttet lægge disse stier om flere gange, og er nu i gang igen.

I 1960'erne blev der ikke brugt særlig store maskiner på kirkegårdene og det meste arbejde foregik med trillebør og små græsmaskiner. Men i dag, hvor der af hensyn til arbejdsmiljø og effektivisering, bruges selvkørende eller benzindrevne ladvogne og langt større græsmaskiner, betyder det, at de forholdsvis tynde betonfliser, som er lagt i mønster mellem græsrabatterne, ikke holder til at køretøjerne meget ofte kommer til at køre på kanten af disse fliser - med det resultat at de vipper eller forskubber sig. Vi har enkelte steder valgt at fjerne dem helt og i stedet at tilså med græs, hvilket ikke altid lykkes for de besøgende, som helst vil have et fast underlag at gå på.

Chaussésten

I 1979 blev kirkegården udvidet med endnu et stort areal, som var tegnet af havearkitekt Knud Lund-Sørensen. Et meget smukt område med sø, buede gange og tilplantet med mange forskellige ahorn træer. Alle hovedstierne blev anlagt med chausséstens stier, hvilket naturligvis har været en meget kostbar løsning, vedligeholdelsesmæssigt dog nogenlunde håndterlig: Det kræver at vi, ca. hver anden uge i vækstperioden, skal køre disse gange over med en gasbrænder, langs de mange græsområder, hvor stierne snor sig igennem. Men som belægning er de nemmere at reparere på end betonflise gangene, da sætninger kan klares med at omlægge mindre områder, uden man skal tage hele stien op på en gang. Men som gangsti er den knap så populær hos gangbesværede besøgende, og heller ikke særlig egnet til at køre katafalkvogne på.

Granitfliser, Slotsgrus og græsarmering

På den nyeste del af kirkegården, som blev taget i brug i 2003 og er tegnet af landskabsarkitekt Birgitte Fink, er der valgt flere forskellige belægninger. På hovedstierne er der lagt kinesiske granitfliser, kantet med chaussésten - hvilket har givet en god solid køresti, der samtidig ser godt ud. De samme fliser er blevet brugt til at lave et større trappeområde og begge steder fungerer disse rigtig godt. Vi bruger stort set ingen vedligeholdelses timer på disse stier; kun i meget begrænset omfang brænder vi langs græskanterne. Om vinteren er disse stier nemme at vedligeholde med grus.

De resterende gangstier er belagt med Slotsgrus, som heller ikke kræver den samme vedligeholdelse som perlesten - dog har vi her samme problem som så mange andre steder; at langs græsområderne bliver vi nødt til at brænde disse stier, til gengæld river vi ikke stierne over. Som helhedsindtryk er de dog lidt mere kedelige at se på, end en nyrevet perlestens sti.

På et enkelt afsnit, på den nye del af kirkegården, hvor vi har stier i græs, er der lagt græsarmering i plastik. Det fungerer fint og er derfor også noget vi fremefter vil forsøge os med, i nogle af de øvrige græsgange vi har liggende i dag.

Asfalt

Jeg skal til sidst også nævne asfalt, som de gamle hovedveje på kirkegården er belagt med. De kræver stort set kun at blive fejlet en gang imellem og er lette at rydde sne på. Til gengæld ser reparationerne ikke så pæne ud, hvis der skal lappes en revne, eller reetableres efter en opgravning til f.eks. et sprunget vandrør. ■

Norcar DK

tlf. 9621 9020

Den perfekte hjælper på kirkegården:

Norcar 755



- Knækstyret
- Har ekstremt snæver venderadius
- Konstrueret med henblik på ergonomi og sikkerhed
- Alle funktioner styres fra et joystick
- Minimal belastning af underlaget
- Smidig i trange omgivelser
- 4-hjulstrukket
- 20 hK Kubota dieselmotor
- Lav egenvægt
- Stort redskabs program, bl.a. Løvsuger - Gangriver - Gravsstenstang m.m.



Læs mere på www.norcar.com

norcar

Ring for nærmere info eller demo af maskinen.



SKOV & LANDSKAB



Kirkegårdskonferencen 2016

Torsdag den 10. marts 2016, Hotel Nyborg Strand

Årets tema er grøn kirkegård, som både kan handle om at skabe frodighed og bidrage til en bæredygtig udvikling.

Hør bl.a. disse indlæg:

- **Tænk bæredygtigt på kirkegården og sognets arealer**
Peter Fischer-Møller, biskop over Roskilde Stift, medlem af arbejdsgruppen for Grøn Kirke
- **At pleje og udvikle frodige træplantninger**
Anders Busse Nielsen, professor, IGN
- **Et kig ind i fremtiden: Hvor er kirkegården på vej hen**
Birgitte Kragh Engholm, fremtidsforsker og sognepræst
- **Kom godt i gang med udviklingsplanen**
Birgit Møller Bach, kirkegårdsleder, Varde Kirkegårde



Se www.ign.ku.dk/kirkegaard

KØBENHAVNS UNIVERSITET
INSTITUT FOR GEOVIDENSKAB OG NATURFORVALTNING

AVANT® Når det skal gøres nemt



Avant 640:
24 km/t

280 cm løftehøjde
99 cm bred

Avant har de helt små minilæssere på 530 Kg
men også dem, der kan løfte 1400 Kg +
Se mere end 100 forskellige redskaber på vores hjemmeside

Køb redskaber online på Avant.dk

**AVANT
Danmark**

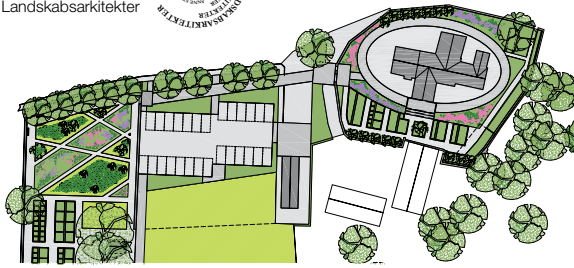
Besøg vores 3500 m²
store showroom i Låsby

AVANT DANMARK LÅSBY: 8695 7522

WWW.AVANT.DK

HØRVE MASKINHANDEL A/S: 5965 6037

ANNE
STAUSHOLM
Landskabsarkitekter



KIRKEGÅRDE

HELHEDSPLEANER, UDVIKLINGSPLANER
OG DRIFTSPLANER

I arbejdet:

- tilgodeses drift og økonomi
- tages der behørigt hensyn til kirkegårdens historik
- indarbejdes det fremtidige skønnede begravelsesbehov
- vægtes dialogen med menighedsråd, ledelse og medarbejdere

Al rådgivning foregår ud fra den nyeste viden for kirkegårde, samt regler for "Tilgængelighed i folkekirken".

Tegnestuen tilbyder også arbejder med nye kirkegårde og kirkegårdsudvidelser m.v.

Kontakt os gerne for en uforpligtende samtale.

Herslevvej 49, Herslev, 4000 Roskilde, Tlf. 46402771
afs@annestausholm.dk - www.annestausholm.dk



Komplette it-løsninger til kirker og kirkegårde

- Kirkegårdsadministration og -regnskab
- Mulighed for integration med GIAS, CPR, Den digitale dødsanmeldelse og e-Boks
- Adgang til gravstedssøgning og takstopslag fra sognets/kirkegårdens hjemmeside.

Kontakt os, og hør mere om, hvordan vores løsninger kan lette den daglige drift.

Telefon: 9928 3565 • E-mail: salg@brandssoft.dk



Adding value to business

EG Brandssoft www.eg.dk/kirke

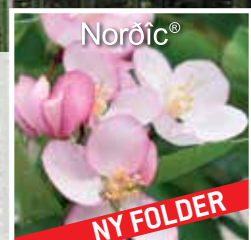
www.birk-holm.dk

Totalleverandør

af planter til dine grønne anlæg

Birkholm Planteskole A/S

Tlf. +45 48 17 31 26 · birk-holm@birk-holm.dk



NY FOLDER

GRAVSTEDSKAPITALERNE - HVAD SKER DER I 2018?



Af Jens Zorn Thorsen,
jeztho@gmail.com



Gravstedskapitaler er borgernes indbetalinger for bl.a. vedligeholdelse af et gravsted i den periode, hvor borgeren har brugsretten til gravstedet (gravstedsaftale). Foto: Jens Zorn Thorsen.

På landsplan råder Danmarks 10 stifter over tilsammen 5 mia. kr. Beløbet kommer især fra indtægterne for vedligeholdelse af de mange gravsteder, gravstedskapitalerne, men også fra andre økonomiske aftaler, med rødder tilbage i historien.

Af de 5 mia. er de 2,4 udlånt til folkekirkens sogne og provstier, til anlægsarbejder, byggeri og andre større projekter. De resterende 2,6 mia. kroner er ikke udlånt, og dem er de 10 stifter gået sammen om, at forvalte bedst muligt.

Dette sker i den fælles kapitalforvaltning administreret af Viborg Stift, for at opnå størst mulig forrentning af den ikke udlånte stiftskapital.

Kapitalforvaltningen har været i EU udbud og varetages af 2 kapitalforvaltere, Jyske Bank og Nykredit og som administrator er valgt Jysk Invest.

Gravstedskapitaler

Gravstedskapitaler er betegnelsen for borgernes indbetalinger for vedligeholdelse af et gravsted i den periode, hvor borgeren har brugsretten til gravstedet (gravstedsaftale). Vedligeholdelsesperioden er minimum 10 år for urnebegravelsespladser og 20 år for kistebegravelsespladser (fredningstiden). Det er menighedsrådene, som bestyrer kirkegårdene, men borgernes betaling for vedligeholdelse af gravsteder indbetales til KAS som administreres af Viborg stift.

Udbetaling af gravstedskapitalerne

Siden 5. juni 1996 er gravstedskapitalerne blevet udbetalt til vedkommende kirke, når vedligeholdelsesperioden er udløbet, dvs. typisk efter 10 eller 20 år. Udbetalingen er sket til nedsættelse af den kirkelige ligning (den lokale kirkeskat).

Dette udbetalingsmønster blev imidlertid ændret. Vedtagelsen af denne lov betød, at gravstedskapitaler, der vedrører vedligeholdelsesaftaler indgået 1. januar 2007 eller senere, udbetales efter et serieprincip.

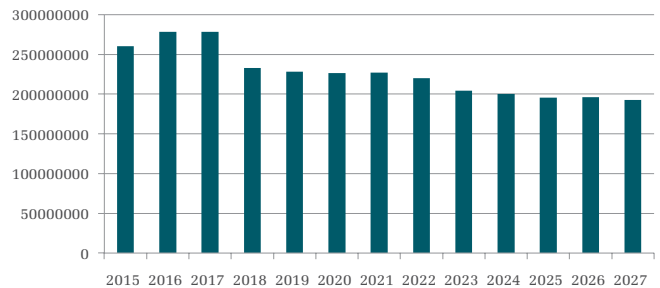
”Ved serieprincippet fremkommer et udbetalingsforløb med en årlig rateudbetaling, der udgør et beløb svarende til ordningens værdi ved kalenderårets begyndelse delt med det antal år, hvori der endnu ikke er foretaget udbetaling, i modsætning til annuitetsprincippet som fremkommer ved et udbetalingsforløb med en årlig rateudbetaling, som ved uændret rente i hele udbetalingsperioden vil give lige store årlige rater.”

Historisk har der været et ønske om at maksimere omfanget af stiftsmidler med henblik på at sikre tilstrækkelige midler til udlån. Som følge af en stærk vækst i omfanget af gravstedskapitaler i de seneste årtier er dette ikke længere en aktuell problemstilling.

For tidligere aftaler bliver hovedstolen først udbetalt, når vedligeholdelsesaftalen er udløbet. Denne omlægning forventes alt andet lige at betyde en reduktion af grav-

stedskapitalerne med ca. 1/3, når den er fuldt indfaset, men på grund af væksten i nye aftaler forventes gravstedskapitalerne uanset omlægningen fortsat at vokse i de kommende år.

Pr. 31.03.2015 er indbetalingsniveauet opgjort stiftsvis og på landsplan.



Prognose over gravstedskapitalindtægter på landsplan pr. 31.03.2015. Diagrammet viser et markant fald i indtægterne i 2018 på 45 mia. (16 %). Indtægtsnedgangen udlignes samlet set af en indtægtsprognose der ophæver indtægtsnedgangen. Men lokalt kan det ikke afvises at der opstår en netto indtægtsnedgang.

Kilde: Sekretariatet for den fælles kapitalforvaltning af KAS i Viborg Stift. ■



ARS



Beskæringsudstyr

SITAS.DK · 44 65 05 65



Knivtandsave



Topsave

PRAKTISK Udstyr I PROFESSIONEL KVALITET

Felco – Löwe – ARS – Silky – Wolf Garten
& meget andet udstyr til det grønne område

AKTUELT
Gyllebo blodmel mod råvildtbid haves i 1 kg
pakninger

Dansk Skovkontor A/S TLF 57 83 01 10
www.dansk-skovkontor.dk

Dansk Skovkontor A/S

Grundlagt 1950

LONE BANG CHRISTENSEN

af Lone Bang Christensen, lbc@nykfsogn.dk
Administrationschef i Nykøbing Falster Sogn

”Med en såvel teoretisk som praktisk ballast inden for ledelse, organisation, strategi, jura og økonomi, fangede et stillingsopslag i Nykøbing F Sogn i 2006 min interesse. En ny struktur var blevet indført i 2004, med en administrationschef som chef for den administrative organisation”

Reformationen fejres i Danmark i 2017 – det år, hvor Luthers 95 teser blev slået op på en kirkedør i Wittenburg i Tyskland. Markeringen af jubilæet sker på mange måder - lige fra kongehusets involvering til det enkelte sogns iværksættelse af diverse gudstjenester, aktiviteter og events.

’Ecclesia Semper Reformanda’ kan oversættes til dansk med ’En kirke reformeres bestandigt’. Uden at forholde sig til udsagnets teologiske ophav, så rummer udtrykket i sig selv en god pointe. Nemlig forstået som en løbende reformering af folkekirken tilpasset en nutidig kontekst. Organisationsteoretisk er der dog løbende blevet stillet spørgsmålstejn ved sidstnævnte. Folkekirken har fra tid til anden været udskældt netop på dette område. Udfordringen i forhold til ’de to søjler’, og de uklare ledelseskompetencer – og beføjelser har navnlig været under lup.

Baggrund

Med en såvel teoretisk som praktisk ballast inden for ledelse, organisation, strategi, jura og økonomi, fangede et stillingsopslag i Nykøbing F Sogn i 2006 min interesse. En ny struktur var blevet indført i 2004, med en admini-



”Alt i alt må det siges at være en udfordring at være leder i folkekirken, men også på den gode måde, fordi det i den grad stiller krav til ens ’politiske tæft’, som man nok i andre organisationer ville definere det i en stillingsannonce.”



Klosterkirken og den tilstødende administrationsbygning har udgjort syd- og vestfløjen i et oprindeligt 4-fløjet franciskanerkloster (gråbrødrekloster).

 PROFIL > LONE BANG CHRISTENSEN



Ledergruppen i Nykøbing F sogn består af administrationschefen og 3 mellemledere (en overgartner, en leder for kapel og andre ledelsesfunktioner, samt en korleder / organist). Sognet har ca. 35 årsværk og i alt ca. 80 på lønningslisten.

strationschef som chef for den administrative organisation (kirkegårde, kirker og administration).

I en årrække før 2006 bestred jeg chef- og lederstillinger på det (amts-)kommunale område samt for hovedbestyrelser i interesseorganisationer – alle med et helt tæt samarbejde med den politiske ledelse. Den nye struktur mindede meget om det, jeg var vant til og havde erfaring med. Nemlig en valgt bestyrelse, som sætter rammerne samt en administrativ organisation, som implementerer beslutninger og styrer den daglige drift af organisationen.

Administrationschefstillingen

I administrationschefstillingen ligger mange funktioner – herunder kirkegårdslederdelene. Jeg er egentlig 'DJØFer', men har i alle årene også værdsat mit medlemskab af FDK højt. Jeg har stor respekt for de store kompetencer inden for det grønne område, som mange danske kirkegårdsledere og –assistenter bestrider, og henter fx gerne inspiration på foreningens årsmøder. I et tæt samarbejde med overgartneren finder jeg det vigtigt at anvende de samlede kompetencer i kirkegårdsledelsen til især den strategiske og langsigtede planlægning af driften.

'Plejer' er blevet udfordret

'Plejer' er ikke død, men vi har udfordret 'plejer' ved at søge inspiration ude fra netop i forhold til langtidsplanlægningen. To erfarne og dygtige kirkegårdsledere (Klaus

Frederiksen og Vagn Andersen) har således givet os input og inspiration til eventuelle ændringer og tilpasninger af driften på lidt længere sigt. Det øvrige netværk er også vigtigt inden for kirkegårdsområdet, og vi opsøger gerne ny viden og inspiration i forhold til, hvordan driften tilrettelægges på andre store bykirkegårde. Som et led i denne proces inddrager vi også vores kompetente 15 gartnere og har bl.a. bedt dem om at komme med forslag til andre måder at gøre tingene på.

Projektet er ikke som led i fx en besparelse. Men vi er naturligvis forpligtede til løbende at tilrettelægge driften så effektivt som muligt, så der er balance i kvalitet, resourceforbrug og ydelsesniveauer.

Organisationen

Den samlede ledelse i den administrative organisation består af administrationschefen og 3 mellemledere (en overgartner, en leder for kapel og andre ledelsesfunktioner, samt en korleder / organist). Sognet har ca. 35 årsværk og i alt ca. 80 på lønningslisten (heraf ca. 45 korsangere). I ledelsen arbejdes med fokus- og indsatsområder, knyttet op til den politiske ledelses mål.

At den samlede ledelse er tværgående er en styrke. At tænke i helheder styrker den samlede organisation. Ud over driftsstyring (herunder genberegning af kostpriser) har vi pt. et andet fokusområde, nemlig planlægning af



På Nordre Kirkegård er planen at inddrage et stykke skov til gravpladser i 2016. For hvorfor ikke tilbyde skovgravpladser, når skoven er plantet og ligger på én af kirkegårdene.



Østre Kirkegård har et samlet areal på 3,5 ha. og rummer både traditionelle kistegravsteder, urnehaver, parkområdegravsteder, fællesgrav, mindelund til urner og kister samt et kolumbarium (urnemur).

tjenester og arrangementer. I en engageret organisation med 7 præster og en del udvalg, som hver især sætter rigtig mange og gode initiativer i gang, er det blevet en nødvendighed med en central og ledelsesmæssig koordinering til gavn for alle, herunder personalet. 2 ledere arbejder derfor pt. med at indføre procedurer for, at arrangementer bliver planlagt i god tid, og at indholdet er kendt. 'Virksomhedskulturen' er baseret på gensidig fleksibilitet mellem ledelse og personale. Tanken er ikke at skabe unødigt bureaukrati, men blot at planlægge, hvad planlægges kan og værne om, at vores personale gerne løfter i flok, når der er brug for det.

Kirkegårdene

På kirkegårdene er planen at inddrage et stykke skov til gravpladser i 2016. Afdelingerne på kirkegårdene er prægede af variation – bl.a. traditionelle gravpladser, urnehaver med forskellige udtryk, et børnestykke, en muslimsk og en katolsk afdeling, samt et område med ca. 500 tyske gravpladser. Så hvorfor ikke tilbyde skovgravpladser, når skoven er plantet og ligger på én af kirkegårdene. Udtrykket skal fortsat have naturpræg med snoede stier. Der vil blive etableret ca. 200 gravpladser. Indgangen tænkes markeret med en stor sten, og der vil blive etableret et lille område, hvor der kan lægges blomster.

Erfaringer

Min kollega Tove Schjellerup Bundgård har i en tidligere profil i bladet beskrevet funktionen som administrationschef som svarende til den måde en 'kommunaldirektør' agerer. Billedet er meget godt, fordi man som administrationschef arbejder tæt sammen med formanden og rådet

/ forretningsudvalget og varetager sekretariatsfunktionen for det øverste politiske organ samt udvalgene, og desuden har ansvaret for den ikke-politiske organisation. Desuden fungerer man som sparringspartner og varetager den overordnede økonomistyring.

Som administrationschef på 10. år i folkekirken er min erfaring, at trods den mere klare ledelsesstruktur i et stort sogn, så giver den strukturelle opbygning af folkekirken nogle udfordringer på det organisatoriske plan. Det er meget spændende og udfordrende at være administrationschef i folkekirken, men det kræver i endnu højere grad end i andre organisationer, at kunne balancere mellem mange interesser. Derfor bør der selvsagt være en klar kompetencefordeling mellem den politiske og administrative organisation. Herudover et godt samarbejde mellem disse, hvilket der er i Nykøbing F Sogn.

Leder i folkekirken

I 2010 afsluttede jeg en MPA (Master of Public Administration) fra CBS. I min afsluttende master beskæftigede jeg mig, sammen med min medskribent, specifikt med emnet 'legitimitet af ledelse og styring af folkekirken' på et overordnet plan, med samme titel som nævnt i indledningen 'En kirke reformeres bestandigt'. Styring af folkekirken er kompliceret. Folkekirkens opbygning helt overordnet har også nogle styrker, som skaber legitimitet bl.a. rummeligheden og dualiteten med staten. Så alt i alt må det siges at være en udfordring at være leder i folkekirken, men også på den gode måde, fordi det i den grad stiller krav til ens 'politiske tæft', som man nok i andre organisationer ville definere det i en stillingsannonce. ■

AlgeFri N ProFF

Algemiddel

ECOstyle
PlantProfessional

**Eneste
godkendte og
dermed lovlige
algemiddel**

- Meget hurtig effekt på alger
- Ingen afstandskrav til vand, søer, vandløb m.m.
- Hurtig nedbrydning til vand og CO₂ uden restprodukt
- Ingen risiko for uoprettelige skader på vedplanter, plæner og træer
- Anvendelse på alle hårde overflader: Træværk, broer, mindesmærker, belægninger, facader, tage, skilte m.m.



ecostyle.dk

Biocidmidler skal anvendes med forsigtighed. Læs etiket og brugsanvisning, før produktet tages i brug



NFKK indbyder til
**Nordisk Kongres
for Kirkegårdskultur
København 2017**

6. – 8. september



”EN GOD STAUDE TIL KIRKEGÅRDEN”



af Tommy Christensen,
tc@svendborg-kirkegaarde.dk

2016-1



Bronzeblad er en kraftigt voksende bladplante, med masser af fylde og et elegant udtryk. Foto: Tommy Christensen.

Rodgersia – Bronzeblad

Bronzeblad hører til stenbrækfamilien og stammer fra Kina / Østasien. Det danske navn kommer af det bronzeagtige skær der er over bladene, især på arten Rodgersia podophylla. Der er 5 arter inden for slægten, som ynder det skyggefulde, og hvis der samtidigt er fugtighed til stede, bliver det helt perfekt. Bronzeblad er en bladplante, der er kraftigt voksende og som varierer fra 60 til 100 cm i højden for de hånddelte blade og lidt mere for blomsterne.

Bronzeblad er en sen starter, først sidst på foråret skyder bladene frem og blomstringen er i perioden juni – august. Blomsterne er hvide til rødlige og er en stand, sammensat af mange kvaste som danner en top a la Astilbe, som jo også hører til familien. Men som sagt er det først og fremmest bladvæksten som er interessant og de kan næsten

klassificeres med Gunnera, blot i noget mindre målestok. Plantet i store grupper på kirkegårdens skyggefulde og fugtige steder, er denne staude helt uovertruffen, masser af fylde, men meget elegant i sit udtryk.

Da Bronzeblad forsvinder fuldstændigt efter vækstsæsonen, ligesom f.eks. Hosta, skal man plante hvor man kan undvære vækst i vinterhalvåret, eller hvor der andet der kan fange øjet. Det kan være andre stauder som er dekorative i vintertilstand eller overstandere i form af buske eller træer.

Formering af Bronzeblad sker ved deling af rødderne og så vil jeg afslutte præsentationen med at fremhæve Rodgersia podophylla som en rigtig god staude til kirkegården. ■



Bronzeblad blomstrer i juni - august med hvide, sammensatte toppe. Foto: Qwert1234, CC BY-SA 3.0

Dkelcar ApS



Club Car Carryall 500

Dkelcar Tilbyder både køb og Leasing.

Du kan også få finansieret dit næste køb, af arbejdsbil eller alm. Golf bil på op til 75.000 kr.



Club Car Carryall 700



Club Car Precedent m/lad

Du kan kontakte Dkelcar på 51954026. For pris eller tilbud.

Du kan også gå ind på dkelcar.dk og finde din nye arbejdsbil eller alm. Golf bil.

Dkelcar tilbyder mærker som: Club Car, E-Z-GO, Yamaha, LvTong, Goupil og Fair play



Goupil G1

KORT NYT

1

Assistens Kirkegård er fortsat kirkegård

Natur- og Miljøklagenævnet afgjorde i april 2014 at fredningssagen for Assistens Kirkegård København skulle gennemføres. Danmarks Naturfredningsforening har herefter udarbejdet et nyt forslag til fredningsbestemmelser.

Den 3. november 2015 traf Fredningsnævnet for København en enstemmig afgørelse om vilkårene for fredningen af Assistens Kirkegård. Nævnets afgørelse følger i det meste Danmarks Naturfredningsforenings foreslåede vilkår for området status efter fredningen i 2014.

Der har været usikkerhed om, hvor vidt fredningen af området stod over den kirkegårdsretlige regulering. Det er med Fredningsnævnets afgørelse fastslået, at det gør den ikke.

Kirkegårdsdriften har højeste prioritet, men det er med Fredningsnævnets afgørelse også fastslået, at Assistens museale og rekreative arealer bevares som en grøn helhed med offentlig adgang.

Det betyder i praksis, at områder på Assistens Kirkegård, som i dag ikke fungerer som aktive begravelsesområder, kan inddrages til begravelser igen, uden at det er nødvendigt at indhente særlige tilladelser eller dispensationer.

Fredningens formål er

- At sikre, at nuværende og fremtidig kirkegårdsdrift, der foregår i medfør af den til enhver tid offentligretlige regulering om kirkegårdsdrift, kan opretholdes uanfægtet af fredningen.
- At sikre Assistens Kirkegårds museale og rekreative værdier,
- At sikre de kulturelle, historiske, botaniske, landskabelige og biologiske værdier,
- At sikre Assistens Kirkegård som en helhed bestående af grønt område, kirkegård og historisk værdifulde arealer

Indenfor fredningsbestemmelserne er der dog åbnet mulighed for at der, på dele af de fredede områder, kan gives dispensation til etablering af et overfladeforsinkelsesbassin til opsamling af regnvand, som et led i en fremtidig skybrudssikring af København.

Kilder: Københavns Fredningsnævn og Kirkeministeriet

2

Godtgørelsen for befordring falder igen

Skatterådet har fastsat nye satser for skattefri befordringsgodtgørelse for 2016 - og de falder igen. Den primære begrundelse er, at bilerne kører længere på en liter brændstof og at benzinerne forventes at blive lavere i 2016 end i 2015.

Ved kørsel i egen bil mellem arbejdssteder; til møder, kursus mv., får man i 2016 godtgjort 3,63 kr. pr. kørt kilometer. Kører man mere end 20.000 km. pr. år, falder satsen til 1,99 kr. pr. km.

Hvis man kører på egen cykel, knallert, 45-knallert eller scooter, er satsen uændret og er fortsat på 0,52 kroner pr. kørt kilometer.

Har man langt til arbejdet er der også dårligt nyt: Befordringsfradraget falder fra 2,05 kr. pr. kilometer til 1,99 kr., for kørsel mellem 24 og 120 kilometer pr. dag. Kører man mere end 120 kilometer pr. dag for at komme på arbejde, falder satsen fra 1,03 kr. pr. kilometer til 1,00 kr.

Kilde: www.skat.dk

3

Ny version af Forsikringshåndbogen

Pr. 1. januar 2016 træder den nye version 1.1 af forsikringshåndbogen i kraft. Det vil sige, at skader, der er sket den 1. januar 2016 eller senere, vil blive behandlet efter betingelserne i version 1.1 af Forsikringshåndbogen.

Følgende er ændret eller præciseret:

- Afsnit 2.3. angiver, at forsikringstager skal tage kontakt til Nationalmuseet ved skader på kirkebygning, kalkmalerier og inventar.
- Punkt 412.5 angiver, at selvforsikringsordningen dækker hærværk og tyveri af robotplæneklippere under nærmere angivne betingelser.
- Punkt 921 angiver definition på stormflod.
- Præster, provster og biskopper samt ansatte i Kirkeministeriets departement er omfattet af Statens Selvforsikring, men pr. 1. januar 2016 varetager Folkekirkens Forsikringsenhed administrationen af disse. Arbejdsskaderne skal fortsat anmeldes af arbejdsgiver direkte via EASY til Arbejdsskadestyrelsen med angivelse af



Folkekirkens Forsikringsenhed som forsikringselskab. Der er ingen ændringer i forhold til menighedsrådenes ansatte, da de fortsat er omfattet af arbejdsulykkesforsikringen. Menighedsrådene, i deres funktion som arbejdsgiver, skal derfor stadig anmelde arbejdsskader via EASY til Arbejdsskadestyrelsen og angive, at Folkekirkens Forsikringsenhed er forsikringselskab. Se nærmere under afsnit 1 og 5 i Forsikringshåndbogen.

- Det er præciseret i punkt 731.1, at skader fra lynnedslag, der ikke medfører brand, også betragtes som brandskader, hvorved der ikke vil blive fratrukket selvrisiko.
- Det er præciseret, at simpelt tyveri fra åbne kirker jf. pkt. 412.3. kun vedrører simpelt tyveri fra selve kirkerummet og derved ikke fra kontorer eller lignende. Se afsnit 3.2.4.

Man kan læse mere om ændringerne i Forsikringshåndbogen på DAP, www.intranet.kirkenettet.dk/nyheder

4

Have & Landskabs udstillingsleder takker af

Fagudstillingen Have & Landskabs udstillingsleder igennem 15 år, Kristian Larsen, har besluttet at trække sig fra hvervet som udstillingsleder.

Kristian Larsen har siden 2001 stået i spidsen for otte Have & Landskabs udstillinger; der alle, på nær udstillingen i 2001 på Hindsgavl Slot ved Middelfart, har været afholdt på Selandia-CEU i Slagelse.

Der er endnu ikke fundet en ny udstillingsleder, men parterne bag udstillingen – Københavns Universitet, Danske Anlægsgartnere, Danske Planteskoler og Maskinleverandørerne, Park, Vej & Anlæg – har for nylig aftalt at fortsætte udstillingssamarbejdet og har fastsat rammerne for de to næste udstillinger i 2017 og 2019.

Kilde: www.hl15.dk

5

Gratis Wi-Fi på kirkegårde i Moskva

3 kirkegårde i Moskva vil fra 2016 tilbyde gratis trådløst internet til kirkegårdenes besøgende. Hvis det bliver en succes, vil tilbuddet senere blive udvidet til at omfatte resten af Moskva områdets 133 kirkegårde. I første omgang

bliver der indført gratis Wi-Fi på Vagankovo, Troyekurovo og Novodevichy kirkegårdene, hvor bl.a. Anton Tjekhov, Nikita Khrusjtjov og Boris Jeltsin ligger begravet.

Jf. Moskva's begravelsesmyndigheder er baggrunden for projektet, at kirkegårdene kan betragtes som frilandsmuseer, hvor det kan være interessant at høre mere om de mennesker, der er begravede i de enkelte gravsteder.

De 3 kirkegårde har i forvejen et GPS-system, der kan hjælpe de pårørende med at finde frem til kendte personlighedens gravsted. Og i oktober sidste år, lancerede begravelsesmyndighederne et online auktionssystem, hvor interesserede kan byde på et familiegravsted.

Kilde: www.news.discovery.com/tech/gear-and-gadgets

6

Kirkegårdene på Lesbos er overfyldte

Den græske ferieø Lesbos modtager hver dag tusindvis af flygtninge, der ankommer over havet fra Tyrkiet. Mange af flygtningene sejler dertil i små overfyldte både og ikke alle overlever den barske tur. Og det er ikke kun de mange levende flygtninge, der skaber store problemer på Lesbos. Også de døde er blevet et problem: Begravelsesmyndighederne har efterhånden mere end svært ved at håndtere de døde flygtninge, idet både ligkapper og kirkegårde er overfyldte.

Det er langt fra alle de lig der bjærges, der kan identificeres og hvor det lykkes at finde frem til pårørende, der kan bringe den afdøde tilbage til hjemlandet. I de tilfælde hvor der ikke kan findes frem til pårørende, bliver de druknede flygtninge begravet på de lokale kirkegårde på Lesbos, primært på St. Panteleimon kirkegården, der nu er ved at være fyldt op.

For et i forvejen hårdt presset samfund, kniber det med at finde de økonomiske midler til at indrette nye begravelsespladser, der kan dække det aktuelle behov. Og som i så mange andre tilfælde i hele denne ulykkelige situation, savnes der politisk vilje og hjælp udefra, til at bidrage til en løsning af de mange problemer, som de enorme flygtninge- og migrantstrømme skaber.

Kilde: www.reuters.com

KALENDEREN

10. marts 2016

Kirkegårdskonferencen på Hotel Nyborg Strand

Konferencens tema er 'Grøn kirkegård' og sætter bl.a. fokus på hvordan man skaber en frodig kirkegård, der bidrager til en bæredygtig udvikling. Se mere i dette nummer af bladet. Tilmelding senest den 1. marts på www.ign.ku.dk/kirkegaard

14. – 16. marts 2016

Lederkursus på Vissenbjerg Storkro

FDK afholder kurset 'Lederen og medarbejderen' (modul 2). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dkk

17. marts 2016

Temadag om drift og anvendelse af buske

Buske har ry for at være taknemmelige planter, der ikke kræver ret meget pasning og pleje. Er der plads til buskene i mere moderne landskabsarkitektoniske sammenhænge? Temadagen afholdes på Skovskolen i Nødebo. Tilmelding senest d. 10. marts på www.ign.ku.dk/Efteruddannelse og kurser/Åbne kurser og konferencer. Pris: 1.150 ex. moms.

6. - 7. juni 2016

Årsmøde i Foreningen for Kirkegårdskultur

Foreningens årsmøde afholdes i Viborg Stift, i Herning, hvor vi skal besøge kirkegårde i Herning og omegn. Vi regner med der også bliver tid til at se de markante værker i landskabet ved Birk: Cronhammers ELIA og C. Th. Sørensens geometriske haver og skulpturpark. Medlemmer får programmet tilsendt.

5. – 7. september 2016

Årsmøde for FDK og DKL

Årsmødet 2016 afholdes på Scandic Hotel i Silkeborg.

3. - 5. oktober 2016

Lederkursus på Vissenbjerg Storkro

FDK afholder kurset 'Jura, forvaltning og økonomi' (modul 4). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk

6. – 8. September 2017

Nordisk Kongres for kirkegårdskultur

NFKK – Nordisk Forbund for Kirkegårde og Krematorier - afholder Nordisk Kongres for kirkegårdskultur i København. Se mere på www.NFKK.eu



Stærkt makkerpar til kirkegårde

GIANT



Landsdækkende salg og service

Giant D204SW/D254SW

Motor 20 eller 25 hk · Løftkraft 1100 kg · Egenvægt 1000 kg · Parallelføring på løftearm · Frem/bak i joystick · 4 hjulmotorer med el-hydraulisk diff.spærre

Giant findes i 34 forskellige modeller fra 1000-6000 kg



IHI 19VXT

1920 kg · Motor 15 HK · Udskydelige bæltter 980/1310 mm · Lüksus kabine med radio · Arbejdslygter · Mekanisk hurtigskift

IHI findes i 12 forskellige modeller fra 900-8000 kg



Brdr. Holst Sørensen A/S · tlf. 76884400 · www.bhsribe.dk

Læs referencer på hjemmesiden



Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:

Klaus Frøderiksen, Garnisons Kirkegård
Tlf. 3542 7951
E-mail: klaus@garnisonskirkegaard.dk

Sekretariat:

Vagn Andersen, Hørsholm Kirkegård
Tlf. 4586 0584 - Fax 45 86 41 57
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler

Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.



Danske Krematoriers Landsforening

Formand:

Allan Vest, Hjørring Kirkegård
Tlf. 9890 0555 – 2178 0367
E-mail: allan@hjoerringkirkegaard.dk

Næstformand og teknisk udvalg:

Tom Olsen, Fælleskrematoriet Sjælland
Tlf. 26 86 02 01
E-mail tom@motka.dk

Kursusudvalg:

Erik Bach, Aarhus kirkegårde
Tlf. 89 40 27 60 – 29 20 81 58
E-mail eb@aarhus.dk

Tommy Christensen, Svendborg kirkegårde
Tlf. 62 21 05 33 – 20 41 61 86
E-mail tc@svendborg-kirkegaarde.dk

Se mere på www.dkl.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL – Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.100 stk.

Abonnement: Kr. 320,- pr. år (400,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)

Kontakt:

Lene Halkjær Jensen, Humlebæk Kirkegård
Tlf. 2624 7228 – Fax 4919 1142 – E-mail: lene.bladet@mail.dk

Udgivelser og deadlines i 2016

Nr. 2, april 2016	20. marts 2016
Nr. 3, juni 2016	20. maj 2016
Nr. 4, august 2016	20. juli 2016
Nr. 5, oktober 2016	15. september 2016
Nr. 6, december 2016	15. november 2016
Nr. 1, februar 2017	15. januar 2017

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.500,-
1/2 side	kr. 2.500,-
1/4 side, stående	kr. 1.500,-
1/4 side, liggende	kr. 1.500,-
1/8 side	kr. 1.000,-
Visitkort	kr. 900,-

Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat
Priserne er eks. moms.

FRA REDAKTIONEN



Bort med kirkebøvlet, Bertel - ind med idéerne!

åledes lød overskriften på en nyhed, der blev præsenteret fra Kirkeministeriet den 26. november sidste år. Gode tanker, men Bertel Haarder har åbenbart ikke helt styr på sit eget ministerium, der via GIAS fortsatte med at skabe bøvl for kirkegårdsadministrationerne.

Cirka samtidig med "nyheden" om at bøvlet skulle udryddes, blev der lanceret nye regler for brugen af GIAS. Aftaler om gravstedsvedligeholdelse kunne nu ikke oprettes i GIAS, medmindre der også blev oplyst et CPR-nummer på både gravstedsindehaver, betaler (hvis det ikke er den samme som gravstedsindehaver) og på afdøde. Det gav omgående problemer for kirkegårdsadministrationerne; for det er ikke altid, der kan oplyses et lovformeligt, dansk CPR-nummer:

- Gravstedsindehaveren kan være udenlandsk statsborger
- Ved fornyelse af gravsteder, kan den afdøde være død før CPR-nummeret blev indført
- Ved reservation af et gravsted er der ikke en afdød - og der kan ikke oplyses et CPR-nummer

For nu blot at nævne nogle eksempler...

Snitfladen til GIAS er nu ændret igen, så det atter kan lade sig gøre at oprette aftaler uden alle CPR-oplysninger, selvom Kirkeministeriet samtidig gør opmærksom på, at det er "imod reglerne" at oprette sådanne aftaler.

For fremtiden kan vi kun nære et fromt ønske om, at sådanne drastiske ændringer i IT-systemerne ikke bliver gennemført før de er blevet "hørt" – også blandt de daglige brugere...

Det kunne nok spare noget bøvl!

Fornyelse med respekt for tradition siden 1982

- Se flere produkter på www.jessing.eu

